Likaledes måste de enskilta gårdsrummen warda ställda under noggrannare tillsyn, att den befintliga reservoiren för s. k. sopor och spillning icke må få samlas till den stinkande mängd, som der året om förmärkes; samt snö- och isupphuggning äfwen der oftare werkställas. I följd af allt detta inses, att de boningshus, som äro utsatta för sådan inträngande oren fugtighet, äro till den grad osunda, att de med rätt böra förbjudas såsom boningsrum för menniskor; och likwäl bor, sjuknar och dör i dem en stor del af den fattigare folk-klaßen; men gemensamt skadligt för alla är det bruk, att till gatu- eller strandfyllnad samt grundfyllnad under hus, anwända annat än jord, grus och sten; emedan allt som kan förmultna, sammanpackadt i maßa, under en sekellång chemisk proceß, utstöter en mängd fuktiga gaser, som alla äro skadliga för helsan.

Wattnet kring Stockholms stränder torde mindre wara utsatt för förskämning genom mekaniskt tillblandad orenlighet (emedan djupare sjöwatten genom sin rörelse uppslammar och frånsätter sådana ämnen,) än af den ofta inträffande uppsjö, hwarigenom hafswattnets beståndsdelar inmånga sig med Målarens friskwatten b). Men denna olägenhet hörer till de flera lokala, som icke kunna förändras; likasom sjelfwa **Brunnarne** i staden wißerligen icke erbjuda ett werkligen godt dricks-watten, ehuru de flera salter, som göra det mindre wälsmakligt, egentligen icke kunna anses skadliga för helsan, annat än för några få sjukdoms-anlag.

Författningarne om tillsynen öfwer födoämnenas beskaffenhet och sundhet äro säkert tillräckliga, om de noga handhafwas och efterlefwas. Likwäl torde försäljningen af jordfrukter och annan frukt fordra en närmare bewakning, att t. ex. potates af årets wext icke må till förtäring få utbjudas, förr än en wiß tid på hösten, omogna och skämda trädfrukter och bär icke få hållas till salu o. s. w.

Boningsrummen, i synnerhet de fattigas, fordra en egen tillsyn, hwilken hittills föga warit påtänkt. Det bör icke wara tillåtet för husägare, att uthyra andra än goda eller beboeliga rum; och uppsigten häröfwer är lika angelägen, som

b) Att sjöwatten werkligen kan skämmas genom mängden af tillblandad orenlighet, tyckas, wid stränderna af Clara-sjön och Nybrowiken, samt ännu mer i Fatburs-sjön och Hammarbysjön, till hwilka twenne sednare ställen likwäl intet saltsjöwatten kan intränga, både ögon och näsa bewittna, hwilket wittnesbörd äfwen smaks-organet helt wißt icke heller skulle jäfwa.
Utgifwaren.

den om eldstäders säkerhet, och kunde förenas med en utwidgad och bättre organiserad Brandsyn.

Det är inom deßa den med allt skäl kallade lägre klassens usla, täppta, kalla och orena hemwist, som man föres till kännedomen om deß lefnadssätt, hwars olyckliga afwikelser från helsans fordringar äro enda grunden till den mortalitet, hwardfwer man har att beklaga sig. Men, som en förbättring i denna del endast kan uppnås genom hopens återförande till sundare begrepp om sitt bästa, till klok hushållning, renare seder och bättre sedwanor, så kommer man åter inom moralitetens och sedlighetens werkningskrets. Här förmår wäl en sundhets-police föga direkte uträtta, om man icke kunde tänka sig, att den fattigare arbetande klaßen kunde kaserneras (såsom wid några fabriker sker), eller få wißa qwarter sig upplåtna, under en likwäl ganska swärt werkställbar uppsigt, i likhet med militär-disciplin.

Hwad som till en början kunde widgöras att bringa denna folk-klaß till mera ordning i lefnadssättet, får jag framställa i följande förslag: 1:o Att i början några, och framdeles alla krogar förwandlades till kokhus, der sund föda för lågt pris kunde lemnas, utan rättighet till egentlig bränwins-försäljning. Arbetslönerna skulle mer än tillräckligt förslå, om icke hopen egde tillfälle att bortslösa dem i öfwerflödigt bränwinssupande, utan af omständigheterna twingades att förse sig och barn med wäl lagad, närande mat, till hämtning eller förtäring på bestämda tider. 2:o I sammanhang härmed borde äfwen stadgas förbud af kokning i de fattigas trånga, usla eldstäder, der icke särskilta kök finnas c), och sämedelst någon del af osnyggheten i deras kojor aflägsnas, der en renare warm luft bättre kunde bibehållas, än då eldningen utgår till kokande, som nu sker, wanligen i kakelugn, med stor fara för elden. Sannolikt skulle flera krognummer, sammanslagna till ett kokhus, förse staden med ett tillräckligt antal deraf, på tjenliga trakter spridda; och kostnaden för den större lokal, en sådan kok-inrättning erfor-

c) Att alla bränwins-krogar kunde afskaffas, är förmodligen mer att önska, än att hoppas. Men att förbjuda de fattige allt kokande och matlagning hemma, wore wäl, lindrigast sagdt, yterst betänkligt. Snarare skulle jag för min del wilja tillstyrka, att husegare förbjödes åt hushåll uthyra någon lägenhet, som icke hade åtminstone en sådan eldstad, att mat der kunde lagas, utan fara eller olägenhet.

Utgifwaren.

drade, bestriddes lätt af de byror, afgifter för rättighet till krognäring m. m., som nu utgå till spridda krog-lägenheter. Ett lämpligt förlag för inrättningarna, anser jag från Styrelsens sida, wara wäl anwändt. Uppsigten kan här bliswa mycket lättare och mindre kostsam, än nu, öfwer krogarna; och deras inskränkning twinga mängden, att söka dessa matinrättningar, som då först med skäl kunde få namn af näringsställen. 3:o Egentliga krogar skulle derefter endast få rättighet att försälja öl och dricka, men intet bränwin, hwars sparsammare åtkomst nedanföre bestämmes.

Sunda födoämnen till möjligast låga priser skulle utan swårighet erhållas för dessa inrättningar, bland annat från de fabriker, som redan begynt med tillredningen af benbuljongs-preparater, potates-gryn o. d., och dessa anstalter här få den affättning, hwarigenom de kunna göra nytta med de dem redan lemnade stora penning-förskotten af allmänna medel.

Detta förslag, utweckladt i reglementarisk bestämdhet, som af mera sakkunniga förwäntas, kan äfwen ingå i en wiss **hushållningsanstalt med den arbetande klassens penning-tillgångar**, hwaraf den är i stort behof, och hwilken nu mera än förr är möjlig, sedan både tiggare och lösdrifware hafwa sina anwisia tillflykts-orter, och det arbetsföra folket nödwändigt måste wara skrifwet hos någon med rättighet att gifwa förswar d), hwarmed bör förenas skyldighe-

d) I ett lagbundet samhälle, hwareft skyldigheter och rättigheter böra noga motswara hwarandra, wore det obilligt att förbjuda någon wara utan förswar, utan att derjemte åtminstone försäkra honom om möjligheten att när som helst kunna erhålla det. Men då stockning i handel och andra näringar, misswext och dylika skakningar i allmänna wälmägan kunna twinga många att minska antalet af sina arbetare och tjenare; så skulle det nödwändigt för många bliswa alldeles omöjligt att erhålla förswar: och det wore grymt att beröswa dessa sin frihet blott derföre, att husbonde-klassens wilkor bliswit minskade. Werkligt brott bör sålunda wara enda wilkoret för frihetens förlust: och detta wilkor lika för den rike, som för den fattige. Lika litet derföre, som Köpmannen, Läkaren o. a. d. kunna twingas att på förhand uppwisa det kapital, hwaraf de skola lefwa; lika litet har man äfwen rätt att fordra, det Dagswerkaren skall ställa borgen för sitt underhåll. Den ene har sitt kapital i sina handelsförbindelser; den andre i sina kunskaper; och den tredje i sina armar: men alla tre måste hoppas på andras förtroende och gynnande tillfällen att göra kapitalet fruktbärande.

Wäldsamt war derföre det ingrepp i den borgerliga friheten, som skedde under det föregående regeringssättet, medelst stadgande, att hwar och en skulle hafwa bestämdt näringsfång

ten att i någon mån anſwara för den ſkrifne, likaſom husbonde för ſitt tjenſtefolk. Att förmå den arbetande klaſſen begagna ſig af en ſådan mat-tillredning, i ſtället för deſs egna uſla koſthåll, borde en del af dagspenningen, t. ex. hälften, erläggas i pollett, ſom endaſt gälde för mat på närmaſte kokhus, och den återſtående arbetslönen wid hwarje weckas ſlut inſättas i ett ſlags arbets-ſparbank, att lyftas till hushyre-qwartalet, wed-uppköp, kläder 32) m. m. Endaſt

el. ock årstienſt el. ſå kalladt förſwar, wid åfwentyr att eljeſt wara förfallen till krigstienſt el. till fängelſe. Med principen för den återſtälda friheten kunde ett ſådant wåld icke förlikas: men det tyckes hafwa warit wår nuwarande nådigſte Konung, ſom förſt inſåg det, och gjorde det förſta wäſentliga ſteget till rättelſe af detta magtens miſsbruk. Det war neml. redan under andra året af Hans Majeſtäts regering, eller den 31 Aug. 1819, ſom den nådiga Förordning utkom, genom hwilken det påbjöds, att alldeles ingen qwinna, och endaſt ſådana förſwarslöſa manspersoner, ſom antingen beſwärade allmänheten med tiggeri, eller ock tillförene warit beſtraffade för tjuſnad, kunde af ÖfwerStårhållare-Embetet i Stockholm eller Konungens Befallningshafwande i Länen dömas till arbete å arbetsinrättningarne på obeſtämd tid: hwaraf ſålunda blef en följd, att för öfrigt ingen nödwändigt behöfde årstienſt eller förſwar.

Långt ifrån att tro, det denna författning redan blifwit upphäfwen, och ſaken återſtälld i deſs förra ſkick, kan jag för min del icke annat än högeligen glädjas deråt, att Police-magtens inſtructioner blifwit i detta afſeende lämpade efter Grundlagen och Allmänna lagen, hwarigenom icke allenaſt den fattige Dagswerkaren blifwit fredad från oro för ſin frihet; utan äfwen ſjelfwa Police-magten befriad ifrån den förödmjukelſen att nödgas ſe ſina inſtructions-enliga åtgärder upphäfwas af den conſtitutionella Domare-magten, inför hwilken alla frihetskränkande police-författningar nödwändigt måſte wika för 16:de §. af Regeringsformen, ſom binder, att "Konungen bör — ingen förderfwa eller förderfwa låta, till lif, ära, perſonlig frihet och wälfärd, utan han lagligen förwunnen och dömd är — —; ingens fred i deſs hus ſtöra eller ſtöra låta; ingen från ort till annan förwiſa — —:" ſamt för 7:de §. 20 Cap. Miſsg. Balken, hwareſt ſtadgas, att "Hwar ſom griper, baſtar eller binder någon oförwunnen, utan uppenbar miſsgerning, ther han må gripas och häcktas före; then hafwer brutit eds öre. Tager man annan med wåld utur egit eller annans hus, eller af gata, wäg eller annorſtädes, och förer bort emot hans wilja, i fängelſe eller till annan ort; ware lag ſamma, ändå att han ingen annan ſkada gjorde.

Utgifwaren.

32) De frå-inrättningar, ſom ännu äro bibehållna, och dit de fleſte arbetarne höra, ſkulle hwar för ſig lämpligen kunna öfwertaga en dylik uppbörd, och deſſa penninge-inrättningar lika ſå wäl förwaltas till för dem nyttiga ändamål, ſom deras böd- och begrafningskaſſor.

en sådan mat-pollett skulle berättiga till bränwin, en sup wid hwarje måltid, hwarefter detta på andra ställen ån spis-qwarter, icke offentligen skulle i minut kunna åtkommas. Polletter på större eller mindre portioner, åfwen utan bränwin, skulle efter behag kunna uttagas för den arbetandes barn och hemmawarande. Genom erhållandet af och wanan wid bättre föda för billigt pris, och genom besparingar, som påräkneligen skulle lemna öfwerskott till ökad trefslighet inom hus, skulle denna folk-klass slutligen finna wärdet af ordning, och sämedelst föras till ett lefnadssätt, som skyddade från nu rådande många orsakerna till wantrefnad, ohelsa och mortalitet.

Då en sådan omtanka, gränsande till förmynderskap, fordras för den mognade menniskan, om man will werka på hennes belsoförbättring, huru mycket mer är icke då **barndomen i behof af hjelp från det allmänna?** Wi finna af dagliga erfarenheten, att wåra barnhus-inrättningar, så goda de ock äro, icke äro tillräckliga att emottaga den mängd wårnlösa barn, som i och omkring hufwudstaden födas. Deras mödrar söka då för egen och barnens bergning att blifwa ammor. Anställd dertill, lemnar en sådan, wanligen ogift, qwinna bort sitt barn till wård och skötsel hos någon qwinsperson, som gjort ett sådant mottagande till egen födkrok. Denna samlar ofta 3 à 4 stycken barn omkring sig, att föda, under am-året, bredwid sitt. Jag will ej framställa allt det elände, som genom deßa arma warelsers misshandling och wanwård uppstår. Men då frågan är om mortalitet, som är störst bland barn, är det ibland deßa olyckliga oberäkneligt förödande.

Imellertid njuter modren till ett sådant bortlemnadt barn, ett arfwode som amma, uppgående minst till 1½ ofta till 2 R:dr B:ko i weckan. Detta, lemnadt till barnskötterskan, wore mer ån tillräckligt till en god skötsel, om den minsta answarighet kunde förbindas med en sådan wård.

Det är i anledning häraf jag åfwen will, såsom önskan framställa, icke allenast, att dylika **barnsköterskor sättas under wederbörlig tillsyn;** utan åfwen möjligheten af **en inrättning för emottagande af ambarn,** der deßa kunde under answarig wård öfwerlemnas, mot betalning af ammans lön, som från deß husbond-folk skulle gå till inrättningen. Wid am-tidens slut borde ännu något årligt bidrag åläggas den arbetsföra modren, hwilket för den ogifta wore en lindrig straffpåminnelse. Barnet kunde åtminstone första året påräkna en erforderlig wård; och kanske tillgån-

gar skulle utfinnas i de sammanskott till moderlösas upptagande, som nu genom omtankan från det ädlaste modershjerta blifwit framkallade, till en fortsatt uppsigt öfwer barnet de första wärnlösa åren. Ett stort tal ur mortalitets-listorna skulle härigenom kunna utstrykas, och läggas till de millioner, som i detta ögonblick nedkalla wälsignelse öfwer de späda och nyfödda inom wårt fädernesland.

Kongl. Maj:t. will i nåder hafwa öfwerlemnat innehliggande (åfwan anförde) Handlingar till den för öfwerseende af Sjukwårdsanstalterna i hufwudstaden i nåder förordnade Comité. Stockholms Slott d. 5. September 1827.

På nådigste befallning.
C. af Kullberg.

Swenska Läkare-Sällskapet, som af Hr Professoren och Riddaren Cederschjöld mottagit närlagde anmärkningar wid Kongl. Sundhets Collegii och isynnerhet twenne deß Ledamöters, Hr Professor Trafwenfeldts och förste Lifmedici af Pontins afgifna yttrande rörande Hr Cederschjölds memorial om wisa förbättringar i Sundhets-policen inom Hufwudstaden, får härmed åran öfwerlemna desamma till Kongl. Comitéen för öfwerseende af sjukwårdsanstalterna i Stockholm, helst Sällskapet har sig bekant, det nämnde memorial i nåder blifwit till Kongl. Comitéens granskning öfwerlemnadt. — Stockholm d. 28. September 1827.

På Sällskapets wägnar,
C. J. Ekström,
Sällskapets Secreterare.

Till Swenska Läkare-Sällskapet.

Wördsamt Memorial.

Den af mig hos Läkare-Sällskapet förut framställda, och af Sällskapet till Kongl. Sundhets-Collegium öfwerlemnade frågan om Sundhets-tillståndet i Stockholm och med-

len till deß förbättrande, anser jag i sig sjelf så wigtig, att jag icke kan underlåta något närmare granska wißa af de meningar, som af Kongl. Sundhets Collegio och ett par deß Ledamöter särskilt blifwit deröfwer yttrade.

Jag skulle wißerligen blifwit mißlynt öfwer Kongl. Collegii peremptoriska och omotiverade yttrande, att icke kunna dela min åsigt — — "att Stockholm bör anses wara den kan hända mäst folködande stad i Europa," derest jag icke funnit en af Kongl. Collegii egna Ledamöter hafwa, utan att röna någon motsägelse, till protocollet uppgifwit, att af 17 hufwudstäder i Europa endast 2 funnos, hwareft mortaliteten, år 1825, warit något större än i Stockholm: hwaraf jag sålunda trott mig med säkerhet kunna sluta, att Kongl. Collegium nödwändigt måste hafwa ansett mig åtminstone kommit sanningen ganska nära. Och om den wärde Ledamotens uppgift på Stockholms mortalitet warit med werkliga förhållandet fullkomligt öfwerensstämmande, skulle riktigheten af mitt påstående wäl alldeles icke kunnat sättas i fråga: ty enl. Tabellwerket föddes år 1825, i Stockholm 2,697, och dogo, icke 2,780, såsom bemälte Ledamot uppgifwit; utan, i sjelfwa werket, 3,002 personer, så att Stockholms öfwerskott af döda då werkligen uppgick till 305, eller wida öfwer hwad om någon af Europas öfriga 16 hufwudstäder kunnat uppwisas. Och deßutom skulle förhållandet förmodligen blifwit ännu obehagligare, derest man welat wälja ett annat år för jemförelsen; helst år 1825 år i Stockholms Tabellwerk utmärkt för en owanligt liten mortalitet.

"Att man," såsom samme wärde Collegii Ledamot behagar säga, "kommer lika långt ifrån möjligheten att afhjelpa ett ondt, om man förstorar det alltför mycket, som om man anser det med liknöjdhet," will jag icke bestrida: men måste derjemte likwäl tillstå, att jag icke allenast förmodar, det man icke kommer ur stället, om man gör det onda så litet, att det liksom förswinner för åskådarens blick; utan äfwen har swårt att förstå, huru man kan hafwa alfwar med sitt föregifwande att wilja afhjelpa ett ondt, som man söker bewisa alldeles icke finnes. Den wärde Collegii-Ledamoten säger sig nemligen "utan betänklighet antaga, med Kongl. Tabell-Commissionen, att egentliga orsaken till mortalitetens i Stockholm anteckнade öfwerwigt ligger uti de årliga dit skeende inflyttningar;" — likasom skedde inga inflyttningar till Europas öfriga hufwudstäder: — att deßa inflyttnin-

gar "till det måsta först åga rum wid åldre år, af personer, som så wäl i militära som civila tjenstewägen söka utkomst och befordran;" — likasom wore det först wid åldre år, som man nu för tiden började söka utkomst och befordran: — att "deßutom en mängd tjenstefolk, lärgoßar m. fl. inkomma, alla af yngre år, som här qwarstadna och dö, utan att på de föddas lista warit antecknade; åfwensom sjöfolk och personer, som antaga krigstjenst;" — likasom deßa icke skulle mer öka Stockholms nativitets förteckningar genom fortplantning, än mortalitets listorna genom deras egen slutliga afgång. — På deßa och några andra ungefär dylika skäl, antager bemälte Collegii Ledamot: "att om, i de inkommande mortalitets uppgifterna, de afsidne, som i hufwudstaden äro födde och uppfödde, kunde afskiljas ifrån dem, som först wid åldre år ditflyttat, skulle resultatet för Stockholm blifwa må hända lika fördelaktigt, som i Landsorterna;" — likasom kunde i Stockholm mycket fler menniskor årligen födas än dö, utan att likwäl på ett halft århundrade medföra ringaste tillökning i folkstocken.

Omförmälte Collegii Ledamot går till och med så långt i sitt bemödande att söka resonnera bort Stockholms öfwerwägande mortalitet, att han, efter att hafwa med 849 personer afdragit hela den supponerade årliga inflyttningen, likasom hade alla deßa afsidit utan afkomma, skrifwer resten på en ännu lösligare supponerad "bristande fullständighet i anteckningarne;" — likasom wille han, att man borde hafwa mer förtroende till hans blotta suppositioner, än till Tabell Commissionens på siffran bestända beräkningar.

Det har för öfrigt blifwit af samma wärda Collegii Ledamot påstådt, att mortaliteten i Stockholm wore i aftagande, och att Sundhets-tillståndet således der förbättrades: till bewis för hwilken mening han anför, "att då, under de 4 åren 1761—1764, i Stockholm dogo 4,384 menniskor eller 1,096 om året flere än födde, och 40 år derefter, 1799—1802, de dödas öfwerskott icke stigit högre än till 2,082 el. 520 årligen, synes denna minskning i mortaliteten de senaste åren wara ännu betydligare, enär — — under åren 1822—1825 tillsammanstagne, de dödas antal endast öfwerstiger de föddas med 248 el. 62 årligen — — ". Härwid måste jag först anmärka, att nästan alla siffrorna blifwit origtigt uppgifne. Under de 4 åren 1761—1764 war neml. de dödas öfwerskott, utöfwer de föddas antal, jemt 1,000 större, än som blifwit

uppgifwet; så att detta öfwerskott uppgick per medium årligen ända till 1,346. — Deremot besteg sig detta öfwerskott under de 4 åren 1799—1802, icke såsom det blifwit uppgifwet, till 2,082: utan i sjelfwa werket till 2,489, el. per medium 622 om året. Och rörande de 4 åren 1822—1825; så befinnes bemälte öfwerskott, som blifwit uppgifwet till endast 248 personer, el. per medium 62 om året, hafwa, enl. Tabellwerket, uppgått till 1,212 e), eller per medium 303 årligen. — För öfrigt måste jag påminna, att Swerige hade under den förstnämnde perioden dels krig, 1761 och 1762, samt dels dålig årswäxt och dyr tid, 1763 och 1764, hwilket allt ökar mortaliteten. Under den sista perioden, 1822—1825, njöt Swerige deremot, åfwen som hela Europa, en allmän fred, och wi hörde ej klagas öfwer annat än skördarnes owanliga öfwerflöd, och lifsmedlens omättliga wanpris, hwilket nödwändigt måst medföra ett motsatt förhållande, och minska mortaliteten. Om derföre någon welat alldeles misstleda och förwilla wederbörande, (hwilket här icke kan wara fallet,) hade han icke kunnat wälja några till ett sådant ändamål tjenligare år för sina jemförelser, än just de åfwan anförde; icke heller, för den senare tiden, planmässigare wanställa sina uppgifter. Will man neml. bewisa någonting med siffror; så måste de wara noggranna och tillförlitliga: samt uppgifterna deßutom icke inskränkas blott till ett el. annat år; emedan det icke är af särskilta och tillfälliga förhållanden, som allmänna slutsatser kunna dragas. Ty åfwen i senare tider har det funnits 4 år i rad, hwarunder mortaliteten ännu mer öfwerwägt nativiteten, än under åren 1761—1764. Från och med år 1805 till och med år 1808 dogo neml. i Stockholm 6,598 personer fler än som föddes, el. per medium årligen 1,649. Sjelfwa det sistledne årets förhållande tyckes åfwen i sin mån strida mot det påstående, att Sundhets-tillståndet i Stockholm hade i senare tider förbättrat sig. Och det säkraste bewiset för oriktigheten af ett sådt påstående, torde wäl finnas i Tabell-Commissionens uträkning, att då i Stockholm, under åren 1749—1773, de dödas antal per medium årligen öfwersteg de föddas med 854, och detta öfwerskott under åren 1774—1798 nedsönk till 793; så har det deremot under åren 1799—1823 upstigit ända till 862.

Men om den wärde Collegii Ledamoten werkligen föreställt sig Sundhets-tillståndet i Stockholm så särdeles godt,

e) År 1822 f. 2,651, döde 2,886. År 1823 f. 2,705, döde 2,813.
År 1824 = 2,692, = = = 3,156. År 1825 = 2,697, = = = 3,003.

som han tyckes hafwa welat försäkra; så är det obegripligt, hwad förändring i Sundhets-policen han skulle kunna åstunda. Det wore ju att befara, det hwarje förändring skulle möjligen kunna hafwa menliga följder? Hwarföre skulle dryga kostnader göras till erhållande af ett renare watten, till gödselhögarnes aflägsnande ifrån stadens mäst besökta trakter, till gators och rännstenars bättre renhållning m. m., om erfarenheten werkligen bestyrkte, att Stockholmsboarne hittills trifwits så synnerligen wäl af den smuts och osnyggghet, hwaraf staden både till lands och watten warit så starkt belägrad? Och det skulle ju kunna hända, att de artificiela träsken och pölarne äro högst wälgörande för helsan, och ej kunde utan werklig skada upprensas; hwilket också den, som till äfwentyrs litade mer på andras auctoritet och ensidiga iakttagelser, än på sina egna känslor och sitt sunda förnuft, skulle kunna med mycken lärdom bewisa, t. ex. af Engelska Doctorn **Wiljam Alexanders** uppgifne experimenter om det mäst stinkande sumpwattens synnerliga kraft att emotstå röta wida längre, än rent och friskt watten: — äfwensom att så wäl de jordfasta, som de portatifwa gödsel-magasinen torde likaledes wara ett af wilkoren för det prisade helsotillståndet, och icke kunna utan äfwentyr afskaffas; helst bemälte **Alexander** högeligen gillar **Pictorii** försäkran, att i en swår epidemi intet bättre preservatif funnits, än att 3 gånger om dagen lukta på ett afträde: — och slutligen, att det möjligtwis wore alltför illa att hindra döda hundar och kattor o. d. att åtminstone i smärre gator och wid sjöstränderna undergå sin förwandling; helst **Alexander Benedictus** berättar, att sjelfwa pesten blifwit dämpad derigenom, att man, på en Läkares befallning, dödade alla sina hundar, och till förruttnelse utkastade dem på gator och gränder f).

Om alltså frågan, såsom det blifwit påstådt, endast wore: "**hwilka orsakerna äro** (icke till Stockholms öfwerwägande mortalitet, utan) **dertill, att nativitetens öfwerwigt i Stockholm icke är märkbarare;**" så förtjente den wäl icke något annat swar, än det, att bemälte fråga wore till sin grund alldeles oriktig, och just af samma natur, som den, hwilken en wiß Konung på skämt uppgaf till en Wettenskaps-Akademis beswarande, neml. **hwad orsaken wore, att man i ett med watten jems med bräddarne uppfylldt kärl kunde insläppa en stor lefwande fiſk, utan att någon enda wattendroppe utträngdes;** öfwer hwilken

f) Wiljam Alexanders Medicinische Versuche und Erfahrungen. Aus dem Englischen übersetzt. Leipzig 1773, pag. 230—242.

fråga tjocka och lärda swar afgåfwos, innan det föll någon in att genom ett enkelt experiment förwiſa ſig om ſjelfwa frågans oriktighet. Det är neml. icke med werkliga förhållandet öfwerensſtämmande, att nativiteten i Stockholm är för liten: den är twärtom något ſtörre, än i det öfriga riket. Hela rikets folkmängd utgjorde år 1823, enl. Tabellwerket, 2,687,457, och de födde barnens antal 98,259; ſå att barnen förhöllo ſig till folkſtocken, ſåſom $3\frac{9}{11}$ till 100. I Stockholm, hwars folkſtock samma år utgjorde 73,210 perſoner, föddes 2,705 barn, el. i ett förhållande till folkſtocken, ſåſom $3\frac{1}{7}\frac{3}{7}$ till 100.

Att mortaliteten deremot werkligen är ofantligt ſtörre i Stockholm än i Landsorterna, kan äfwen finnas genom deſs jemförelſe med folkſtocken. Af hela Sweriges 2,687,457 inwånare, dogo neml. år 1823, enl. Tabell-Commiſſionens uppgift, 56,067, el. en af $47\frac{1}{2}$; då deremot i Stockholm, af 73,210 menniſkors folkſtock, dogo 2,813, el. en af $26\frac{1}{16}$, hwilket är inemot dubbelt emot det öfriga rikets mortalitet.

Men för att ännu ytterligare ådagalägga, att den ſtora mortalitet, ſom Stockholms Tabellwerk utwiſar, icke är blott ſkenbar, och en följd af de årliga inflyttningarne, will jag uppgöra ett ſlags balance öfwer en dylik inflyttning, enl. de grunder, ſom Tabellwerket gifwer wid handen. Jag will ſålunda antaga den årliga inflyttningen till 850 perſoner, och med ſiffror owederſägligen wiſa, att förhållandet imellan födde och döde i Stockholm ſkulle, i mån af inflyttningen, förbättras, och folkſtocken tillwäxa.

Af de inflyttande will jag antaga 200 wara ålderſtigne och oſickliga till fortplantning; hwilket helt wiſt är wida öfwer werkliga förhållandet: men de öfriga 650 af 20 års ålder.

Från Barnhuſen och ogifta mödrar utflyttas på Landet årligen minſt 200 barn, hwilkas i Tabellwerket upptagne nativitet, ſammantagen med de äldre Stockholmsboars, ſom dö annorſtädes, på förhand erſätter de ålderſtigne inflyttingars mortalitet; ſå att deſſa ſenare kunna gnſes under lifstiden öka ſtadens folknummer, utan att wid afgången falla mortalitets-räkningen till laſt.

Emedan de öfriga inflyttingarne äro aflingsföra; ſå will jag för hwarje år uträkna, huru deras fortplantning och afgång ſkulle förhålla ſig, dereſt Sundhets-tillſtåndet wore i Stockholm lika godt, ſom i det öfriga riket. Och ſom Tabell-Commiſſionen har i ſin ſiſta 5-års-berättelſe upptagit, för år 1820, de detaljer, på hwilka en ſådan uträkning må-

ste grunda sig; så har jag så mycket heldre welat bygga den på bemälte års förhållanden, som både nativitet och mortalitet då woro medelmåttiga.

För att sålunda finna de föddas förhållande, i hela riket, till deras antal som woro aflingsföra, måste man, ifrån hela rikets då warande folkmängd, = = = 2,584,690
afdraga alla, som woro under 15 år, 830,234
och alla, som woro öfwer 60 år, = 226,078
åfwensom allt mankön imellan 15
och 20 år, 115,465
samt allt qwinkön imellan 50 och
60 år, 121,684
eller tillsammans = = = = = = = = = = = = = = = 1,293,461.

Efter hwilket afdrag de aflingsföra finnas wara 1,291,229. Om man nu multiplicerar de födde barnen, som woro 84,841, med 100, och dividerar summan med de aflingsföra; så befinnas 100 aflingsföra årligen framalstra något mer än 6 barn.

Mortaliteten förhöll sig i hela riket, år 1820, i anseende till de olika åldrarne, på följande sätt:

Ålder.	Lefwande.	Döde under årets lopp.	
		In alles.	Af Hundradet.
15 à 20	232,333	1,368	$\frac{3}{5}$
20 à 25	225,488	1,755	$\frac{7}{9}$
25 à 30	216,578	1,823	$\frac{6}{7}$
30 à 35	185,806	1,948	$1\frac{3}{10}$
35 à 40	165,471	2,188	$1\frac{1}{3}$
40 à 45	156,464	2,454	$1\frac{3}{5}$
45 à 50	124,679	2,245	$1\frac{7}{10}$
50 à 55	117,432	2,864	$2\frac{1}{2}$
55 à 60	104,128	3,108	3
60 à 65	85,410	3,847	$4\frac{1}{2}$
65 à 70	66,644	4,135	$6\frac{1}{5}$
70 à 75	41,905	3,941	$9\frac{2}{5}$
75 à 80	20,585	2,862	$13\frac{9}{10}$
80 à 85	8,308	1,846	$22\frac{3}{10}$
85 à 90	2,610	821	$31\frac{1}{2}$
90 à 95	529	236	$44\frac{3}{5}$
95 à 100	80	36	45
öfwer 100	6	4	$66\frac{2}{3}$

Emedan hälften af barnen dör, innan de hunnit till 15 års ålder; så will jag, för wighetens skull, afdraga denna mortalitet redan på första året, och sedan låta återstoden fortgå utan afgång, ända till förbi 15:de året.

På deßa orubbliga grunder will jag sålunda uppgöra följande:

Balance öfwer de Inflyttandes nativitet och mortalitet.

År i ordningen	Af 650 Inflyttande wid 20 års ålder.					Summa lefwande under fortfarande inflyttning.
	Döde.	Lefwande.	Afkomma.		Summa Lefwande.	
			Födde.	Döde.	Lefwande.	
1	5	645	—	—	—	645	645
2	5	640	39	20	19	659	1,304
3	5	635	38	19	38	673	1,977
4	5	630	38	19	57	687	2,664
5	5	625	37	19	75	700	3,364
6	5	620	37	19	93	713	4,077
7	5	615	37	19	111	726	4,803
8	5	610	36	18	129	739	5,542
9	5	605	36	18	147	752	6,294
10	5	600	36	18	165	765	7,059
11	6	594	36	18	183	777	7,836
12	6	588	36	18	201	789	8,625
13	6	582	36	18	219	801	9,426
14	7	575	35	18	236	811	10,237
15	7	568	35	18	253	821	11,058
Summa	82		512	259			

En enda inflyttning af 650 personer wid 20 års ålder skulle sålunda, på 15 år, lemna en nativitet af 512 och en mortalitet af (82 + 259) 341, samt sålunda en öfwerskjutande nativitet af 171, el. per medium 11⅔ om året; åfwensom en lefwande behållning af 821 personer. Hwad mortaliten sedermera komme att tilltaga, genom den inflyttade stammens föråldring, ersattes rikligen genom afkommans börjande fortplantning. Och under en fortfarande inflyttning, skulle denna, för Stockholms urgamla folkstam, främ-

mande befolkning, på endaſt 15 år, uppſtiga till icke mindre än 11,058 lefwande menniſkor. Den ſom wille fortſätta denna uträkning för blott ett århundrade och åfwen upptaga afkommans tilltagande förökelsening, ſkulle häpna för det tal, hwartill Stockholms folkmängd redan borde hafwa uppſtigit, dereſt Sundhets-tillſtåndet der warit lika, ſom i det öfriga riket.

Detta må wara nog för att ådagalägga, det jag icke obetänkſamt klagat öfwer Stockholms ſtora mortalitet; eller ſökt i ringaſte måtto förſtora den. Men jag har icke heller twekat att ſkildra ſaken med ſina naturliga färger; wål wetande, att de auctoriteter, på hwilka deß afgörande beror, ingalunda likna nerfſwaga owinnor, hwilka wid en ſann och oförſtälld framſtällning af en ſtor, öfwerhängande fara, lått kunna ſkrämas antingen till obetänkſamt förſtrande, el. mißtröſtande owerkſamhet.

Oaktadt jag i mitt förſta memorial icke widrört Läkare wården, torde jag likwål böra här anmärka, att den wärde Collegii Ledamotens uppgift, det, "**Allmindelig och Fredriks hospital i Köpenhamn rymma hwardera ända till 1,200 ſjuka,**" förmodligen är ett miſtag: ty intill år 1809 hade, åtminſtone enl. Etatsråd **Calliſens** uppgift i deß **Phyſiſk medicinſke betragtninger over Kiöbenhavn**, det förra blott warit inrättadt för 300 ſjuka, och det ſenare ej kunnat mottaga mer än 350 i ſender.

Med en annan wärd Ledamot af Kongl. Sundhets-Collegio will jag ſlutligen ſå mycket heldre medgifwa, att **det iſynnerhet är bland de fattiga och arbetande folkklaſſerna, ſom dödligheten är ſtörſt**, ſom jag ſjelf redan förut juſt gjort ſamma anmärkning: folk-klaſſer, hwilka dels genom ſin fattigdom, ſitt oförſtånd och ſin trögbet, ſamt dels genom gällande författningar äro mäſt blottſtälde för alla de ſkadliga inflytelſerna tillſammanſtagne. De andas neml. den ſämſta luften i ſina uſla kyffen och i de oſundaſte trakterna; de hemta ſitt watten i närmaſte pöl; de ſöka ſin föda, hwareſt den, af en mindre god beſkaffenhet, kan erhållas för bäſta priſet; de äro mäſt blottſtälde för klimatets åwerkningar; de äro minſt upplyſte och ſedlige; och de äro ſlutligen likſom uteſtängde från möjligheten att få bada ſig, ſamt ifrån dans och andra oſkyldiga nöjen och förſtröelſer. Men ſom de förmögnare och mer bildade folk-klaſſerna icke kunna wara utan känning af de fattigares råhet, ſwaghet och oſundhet: ſamt deßutom icke kunna fullkomligt ſkydda ſig mot följderna af en förderfwad lufts tårande gift, el. ifrån

sina rymliga salar uteslånga den i kojorna alstrade smittan; så synes det wara otwifwelaktigt, att ju icke blott menskligheten, utan sjelfwa egennyttan bör uppmana hwar och en att efter ytterste förmåga söka befrämja allmän sundhet, upplysning och sedlighet. Stockholm d. 25. September 1827.

P. G. Cederschjöld.

Till Kongl. Comitéen öfwer Sjukwårdens förbättrande inom Hufwudstaden: af C. Trafwenfeldt.

Wid Herr Professoren och Riddaren Cederschjölds uti Swenska Läkare-Sällskapet d. 25. sistledne September upplåste och till Kongl. Comitéen öfwer sjukwårdens förbättrande remitterade memorial, anser undertecknad sig endast böra upplysa följande:

Den af mig uti anförande till Kongl. Sundhets-Collegii protocoll (pag. 21.) anförde uppgiften om döde och födde uti Stockholm och några andra städer i Europa, år 1825, är hemtad ur den citerade mediciniſch-chirurgiſche Zeitung 1826. Uppgifter för andra år finnas icke der; och har det således icke berott af mig att wälja det för mitt påstående förmånligaste året. — Om också enligt Kongl. Tabell-Commissionens uppgift, detta år 3,002 dött, i stället för 2,780; så motsäger det ändå icke den af nämnde Commission anmärkte successift aftagande dödligheten i Stockholm — g).

Churu jag icke är af samma tanka med Hr Cederschjöld, om den stora mortalitetens i Stockholm werkliga tillwaro, och till stöd för min mening anfört åtskilliga uppgifter, har jag derföre aldrig nekat nyttan och nödwändigheten af förbättringar i Sundhets-policen, med hwad mera, som kan bidraga till helsans bibehållande och sedlighetens förbättrande; och har således icke gifwit någon rimlig anledning hwarken till Hr Cederschjölds yttrande: "det jag icke har alfwar med att wilja afhjelpa ett ondt, som jag söker bewisa alldeles icke

g) Men det motsäger owillkorligen det, som Författaren synes hafwa welat med dessa uppgifter bewisa, neml. att det funnes några andra större städer i Europa, hwaresst mortaliteten wore ännu mer, än i Stockholm, öfwerwägande nativiteten.

Utgifwaren.

finnes h); eller till de öfriga framställningar i samma ämne han tillåtit sig.

Hwad jag (pag. 22.) anfört om inflyttningarne, m. m. är grundadt på Kongl. Tabell-Commissionens citerade uppgifter, hwilkas riktighet det lika så litet tillkommer mig att bestyrka, som det kan falla mig in att betwifla i). Men må det tillåtas mig att ytterligare i detta afseende anföra följande:

Ifrån och med 1749 till och med 1773, utgörande en tid af 25 år, utgjorde mortaliteten i Stockholm 84,466 personer, som per medium räknadt belöper sig för

året till	—	—	—	—	—	3,378.
Derifrån till och med 1798, lika länge	—	—	—	83,653;	p. m.	3,346.
Derifrån t. o. m. 1805, för 7 år,				21,570;	p. m.	3,081.
Derifrån t. o. m. 1813, för 8 år,				30,801;	p. m.	3,850.
Derifrån t. o. m. 1820, för 7 år,				21,718;	p. m.	3,102.
År 1821,	—	—	—			2,964.
1822,	—	—	—			2,886.
1823,	—	—	—			2,813.
1824,	—	—	—			3,156.
1825,	—	—	—			3,002. k)

h) Jag kan ännu i denna stund icke inse annat, än att en motsägelse måste finnas imellan Författarens praemisser och conclusioner. Ty om Sundhets-tillståndet redan är godt, och mortaliteten icke större i Stockholm än i Landsorterna; huru skall man derifrån kunna sluta till nödwändighet af förbättringar i Sundhets-policen? Det bör derföre wäl icke anses orimligt, att jag tillåtit mig söka förswara den grund, hwarpå jag byggt framställningen om behofwet af Sundhets-policens förbättring.

Utgifwaren.

i) Hwad Författaren anfört om inflyttningarne, såsom förment orsak till mortalitetens öfwerwigt, grundar sig wisserligen på Tabell-Commissionens auctoritet; men på auctoritet uti resonnementer, och icke uti beräkningar: och resonnementer, de må hafwa hwad auctoritet som helst, tillåter jag mig alltid att noga begrunda, innan jag wågar antaga dem.

Utgifwaren.

k) Härwid är mycket att anmärka. — Af sjelfwa deßa uppgifter finner man, twärt emot hwad Författaren wille bewisa, att mortaliteten i senare tider snarare till- än aftagit: ty då imellan åren 1798 och 1805, de dödas antal per medium uppgick för året blott till 3,081; så uppsteg det deremot imellan åren 1813 och 1820 per medium årligen till 3,102. Och hwad de sista 5 åren beträffar; så synes äfwen år 1825, och ännu mer år 1824,

Betraktar man den ansenliga tillökning Stockholms Stads folk-nummer wunnit under deßa 77 år 1), synes det af denna uppställning wara owedersägligen ådagalagdt, att mortaliteten i Stockholm år betydligen minskad mot förra tider.

Uppgifterna (om födde och döde i Stockholm på särskilta tider, pag. 24) äro hemtade utur Tidningen Granskaren N:o 35. d. 17 sistledne Juli, hwars redaktion får sjelf swara för deras riktighet, om hon så nödigt finner.

Wid anställda jemförelsen af mortaliteten på landet mot den i hufwudstaden, hade äfwen i beräkning bort komma den stora mängd ambulatoriskt wistande personer på senare stället, hwilka aldrig ingå uti folkmängds-tabellerna, emedan deßa grunda sig endast på Mantals-längderna. Antalet af deßa främmande gäster är ej med någon wißhet bestämdt, men torde likwäl utan öfwerdrift, särdeles de tider af året, då skeppsfarten är lifligast, kunna antagas till 6,000. Det större inflytande deße hafwa, antingen på nativitetens el. mortalitetens årliga förhållande, lärer äfwen wara nog swårt

i jemförelse med de föregående 3 åren, just ytterligare wederlägga, hwad som skolat bewisas. Men deßutom måste ihogkommas, dels att man af ett eller annat års exempel icke får draga någon allmän slutsats; och dels att dödsnummerns lilla förminskning imellan åren 1820 och 1823, kan wara en naturlig följd af minskningen i hufwudstadens folkstock: ty då den, som år 1820 war 75,569, hade år 1823 nedsjunkit till 73,210, el. minskats med 2,359 personer; så skulle, med oförändrad mortalitet, neml. en af 26, dödsnummern minskas med 90 personer. Och slutligen får jag påminna, att man, för att bedömma en orts mortalitet, nödwändigt måste jemföra den med nativiteten. Jag torde derföre blott få tillägga, att mortaliteten i Stockholm öfwerwägt nativiteten:

imellan åren 1749 och 1773 med per medium 854;
imellan åren 1774 och 1798 med per medium 793;
och imellan åren 1799 och 1823 med per medium 862.

Jag öfwerlemnar sålunda till hwar och en att sjelf dömma, om mortaliteten kan sägas wara i aftagande.

Utgifwaren.

1) För att rätta detta misstag, torde jag blott få erinra, att Stockholms folkstock war redan

år 1757	—	—	—	—	71,863.
1763	—	—	—	—	72,989.
1780	—	—	—	—	75,107.
1800	—	—	—	—	75,517.
1820	—	—	—	—	75,569.

och år 1823 endast — — — 73,210.

Jag lemnar derföre derhän, hwad bewisningskraft den förmenta ansenliga tillökningen i Stockholms folknummer kan hafwa.

Utgifwaren.

att bestämma m); men i allt fall undgår den senare icke att härigenom röna en särskilt tillökning, som aldrig influerar på mortaliteten i landsorterna.

Om de af Hr Cederschjöld anförde hypothetiska och sjelfgjorda kalkuler, utan stöd och facta n), suspenderar jag gerna mitt omdöme.

Uppgifterna om antalet af sjuksängar på Hospitalen i Köpenhamn, erhöll jag på stället 1825; men wore också endast rum för 650 sjuke på en gång, på båda de nämnde hospitalen, så är skilnaden påtaglig emot här, der endast 120 in- och utwärtes sjuke kunna inrymmas; och motsäger ingalunda den af mig anmärkte förwånande ofullkomligheten i detta afseende uti hufwudstadens sjukwård.

C. Trafwenfeldt.

m) Ankommande resandes mortalitet har jag redan förut (pag. 23) widrört; och will nu blott tillägga: att om en el. annan främmande sjöman dör under sitt ligna wistande i Stockholm; så måtte wäl mycket sler sjömän ifrån Stockholm aflida annorstädes, under deras swåra och äfwentyrliga sjöresor.

På en annan sida skulle det wäl kunna tyckas, att de många främmande sjömännen o. a. resande borde tagas i beräkning, när man will bestämma nativitetens förhållande till folkstocken. Men wid nogare eftersinnande skall man lätteligen finna, att de hafwa ett obetydligt inflytande på nativiteten: ty wärdshusen, gränderna wid skeppsbron o. d. ställen, likna den allmänna wägen, på hwilken utsädet förtrampades; och de få äkta barn, som derifrån härstamma, skulle, om ock inga främmande sjömän el. andra resande hade funnits, wäl i alla fall icke hafwa uteblifwit i brist på far.

Utgifwaren.

n) Mina kalkuler öfwer den tillwärt i folkstocken, som inflyttningarne skulle medföra, derest Sundhets-tillståndet wore i Stockholm likasom i landsorterna, måste, enl. sjelfwa sakens natur, wara hypothetiska i afseende på postulaten: och sjelfgjorda kunna de kallas i så måtto, att jag sielf construerat dem, och ej afskrifwit dem ur böcker. Men utan stöd och facta äro de icke: ty uti bewisen stödja de sig just på de facta, som Tabell-Commissionen uppgifwit.

Utgifwaren.

Bihang.

II.

Tillägg, angående förnämligaſt nyare förändringar.

Det är naturligt, att man, wid en sådan beskrifning som den närwarande, måste söka en mängd muntliga upplysningar både af publica autoriteter och enskilda personer. Och ſick hafwa de flesta, hwilka författaren anlitat, med största beredwillighet gått hans önskningar till mötes, hwarför han härigenom får offentligen aflägga sin skyldiga tacksägelse. Då den sammandragna stil och det mindre i specialiteter ingående framställningssätt, hwartill författaren i deßa tillägg måst inskränka sig, icke medgifwit den utförlighet, som ofta fordrats för tillåtelsen att öfwer allt utsätta deras namn, som meddelat upplysningarne, har författaren trott det wara consequent, att icke utsätta något namn, ej en gång deras, af hwilka en sådan tillåtelse kunnat erhållas. Således äro de articlar, under hwilka ingen citation af någon särskild skrift förekommer, grundade på sådana muntliga upplysningar, då med detta uttryck förstås allt, hwad som icke genom tryck blifwit allmängjordt. Deßa upplysningar hafwa alltid erhållits af någon tjensteman wid den publica eller privata inrättning, hwarom fråga är.

Förſta Delen.

I.

Stockholm inom Broarne.

1) Stadens belägenhet m. m.

Anmärkes, att i denna afdelning förekommer åtskilligt, som angår hela Stockholms stad gemensamt, men som ej gerna kan skiljas från sitt sammanhang med det öfriga.

Sid. 2, lin. 19—23.

Observatorii latitud är, enligt Swanbergs och Cronstrands observationer, införda i Wetenskaps-Akademiens Handlingar 1811, 59° 20' 34". Observatorium ligger
1 t. 2' 52" 99 i tid öster om Paris
0. 40. 56, 27 — — — Köpenhamn
0. 44. 13, 62 — — — Berlin.
Se härom Wet. Ak. Handl. 1815.

Sid. 3, början. Se om detta ämne widare Bihanget I.

Sid. 3, lin. 18—26.

Af den här anförda medel-temperaturen för 21 år, hwilka äro 1758—1779, må man ej draga den slutsats, att den i sednare år warit lika. Medelst jemnförande af fleråriga observationer, på särskilda orter, tror man sig nämligen finna, att klimatet blir allt kallare, en följd antingen af ekliptikans aftagande lutning, eller någon minskning i jordens wärma. Det blir således af större interesse, än mången wid första betraktandet torde finna, att äfwen framställa Stockholms medeltemperatur för de sednare åren. Under en tid af 15 år, från 1808 till och med 1822, har den för Januari månad warit —4,27; för Februari —3,41; för Mars —1,34; för April +2,65; för Maj +9,04; för Juni +13,90; för Juli +17,48; för Augusti +16,0; för September +12,03; för October +6,77; för November +1,88, och för December —2,69; allt efter Celsii thermometer. Om man delar epochen från 1758 till 1808 i twänne hälfter, så finner man, att medeltemperaturen för den första hälften (25 år) är 5,83; för den andra 5,69; och för de ofwan anförda åren är den 5,67; hwaraf synes, att den beständigt warit i fallande. Men, om man specificerar detta resultat för månaderna, så är det i synnerhet wår- och sommarmånaderna, som successivt blifwa kallare, då deremot höstmånaderna blifwa mildare. Men genom den ordiga hwirfweln af oscillationer, som förwilla den dagliga erfarenheten, se wi nu blott en skymt af ordning i klimatets gång.

Lin. 27. Om man jemnför nederbörden, från 1785 till 1803, med åren 1804—1820, så finner man, att den minskats för hwarje månad i den sednare perioden. Det wåtaste år i denna period war 1806, och det torraste 1818. Widare kan äfwen tilläggas, att ett jordskalf kändes i Stockholm, d. 4 November 1823. (Ur Ehrenheims tal om klimaternas

rörlighet, hållet inför Wetenskaps-Akademien. Stockholm, Norstedt, 1824, 208 sid., 8:vo.)

Sid. 13, lin. 19.

I Stadsingenieurs-Contoret har ej, efter år 1800, någon charta öfwer Stockholm blifwit upprättad.

Sid. 14, lin. 19.

År 1805 utgaf Ingenieur Akrell en ny plancharta öfwer hufwudstaden, år 1809 Werming en charta öfwer staden inom broarne, och år 1819 utkom en charta, med titel: Wägwisare i Stockholm, jemnte åtföljande beskrifning. Författarens namn är derå ej utsatt.

Sid. 15, lin. 3.

Det wore för widlöftigt att uppräkna alla de utsigter af Stockholm, som sedan 1800 utkommit. Man will blott nämna den sist utkomna samlingen af flera sådana utsigter. Den utkom complett, år 1826, i stentryck, år af Fr. Werner och innefattar 14 wuer, nämligen: utsigt af staden från Brunkeberg, i Johan III:s tid, mellan åren 1568 och 1589 — utsigt från Djurgården — från Skeppsbron — från Fersenska trädgården — från Gustaf III:s stod — från Kungsholmen — från Lejonbacken — från Skeppsholmen — från Blå Sluzen — från Blasiiholmen — från Helgeandsholmen — från södra bergen åt Saltsjön — från södra sidan af Kongl. Slottet — från Långholmen åt Mälaren. Deßutom har, under detta och förlidet år, Hr. Lieutenant Söderberg börjat utgifwa en samling af små pittoreska wuer öfwer ställen inom och omkring Stockholm, af stort artistiskt wärde och med mycken snicklighet lithographierade af Stentryckaren Hr. Gjöthström.

Här kan äfwen, tjenligare än på något annat ställe, nämnas en i koppar stucken tafla, hwarå flere allmänna och enskilda byggnader i Stockholm, samt lustslott i deß grannskap m. m., äro aftecknade. Den åtföljes af en beskrifning, med titel: Stockholm och deß Sköna Nejder. Stockholm, 1826, 24 sid., 8:vo. Den innehåller under N:o 1) Kongl. Slottet, 3) Öfwer-Ståthållarens boställshus, 4) Gustaf I:s stod, 5) Riddarhuset, 6) Gustaf III:s stod, 7) Kongl. Myntet, 8) Professor Krafts hus å Blasiiholmen, 9) Carl XIII:s stod, 11) Princeßan Sophia Albertinas palats, 12) Gustaf II Adolphs stod, 13) Grefwe af Ugglas' hus wid Drottninggatan, 14) Wetenskaps-Akademiens hus, 15) Obe-

liſken å Slottsbacken, 16) De Fria Konſternas Akademis hus, 17) Nya Garniſons-Sjukhuſet, 18) Lifgardets till Häſt caſern, 19) Artillerigården, 20) Swea Lifgardes caſern å Fredikshof, 21) Seraphimer-Lazarettet, 22) Caſtellholmen, 23) Götiſka tornet wid Drottningholm, 24) Poſthuſet, 25) Borgerſkapets Enkhus, 26) Gresliga Bondeſka huſet wid Strömgatan, 27) Kongl. Stallet, 28) Weſtmanſka huſet wid Kungsbacken, 29) Friherre Fochs hus å Riddarholmen, 30) Storkyrkan, 32) Bourſen, 33) Obſervatorium, 34) Ulriksdal, 35) Catharina kyrka, 36) Luſtſlottet på Drottningholm, 37) Bankens hus wid Jerntorget, 38) Landtbruks-Akademiens hus, 39) Stadens Packhus, 40) Luſtſlottet wid Carlberg, 41) Adolph Fredriks kyrka, 42) Rådhuſet, 43) Stadshuſet, 44) Slottscancelliet, 45) Gamla Kungshuſet å Riddarholmen, 46) Riddarholmskyrkan, 47) Roſendals luſtſlott, 48) Stora Barnhuſet, 49) fordna Dramatiſka Theaterhuſet, 50) Roſersbergs Luſtſlott, 51) Haga Luſtſlott.

Sid. 33, 5 §., början.

Här bör nämnas, att i ſednare tider en hamnbyggnad af ſten, längs utåt den ſå kallade Skeppsbron, blifwit werkſtälld, till en längd af omkring 1000 alnar.

Sid. 34, lin. 12—15.

Detta hus, beläget i quarteret Argus, är uppförd efter Prof. Palmſtedts ritning. Enligt inſcriptionen, war det färdigbygdt år 1788; men flyglarne fullbordades icke förrän 1790. Staden deltog med ¼, och kronan med ¾ i byggnadskoſtnaden. Staden ſkall enſamt beſtrida ſmärre reparationer deräf, hwaremot den får derſtädes begagna rum för Tolagskammare ſamt ett contor för ſtämpelmåſtaren. General-Tulldirectionen har också der ſina ämbetsrum.

Lin. 8—11 nfr. Längre fram, wid Afhandlingen om Handel och Manufacturer i allmänhet, ſkola alla ſtadens wägar uppräknas.

2) Torgen och de derſtädes belägna hus.

Utom de i beſkrifningen, ſå wäl om ſtaden, ſom om malmarne, uppräknade enſkilda hus och egendomar, äro ganſka många, i ſynnerhet i ſednare tider uppförda, ſom förtjena att ihogkommas. Att anföra alla dem, ſom i ett eller annat afſeende ega någon märkwärdighet, ſkulle både förorſaka ſtörre widlöftighet, än ſom med planen för närwarande arbete är förenlig, och författaren måſte deßutom medgifwa,

att han saknar tillräckliga upplysningar, för att utföra en sådan fullständig beskrifning. Ett oansenligt hus kan till exempel ofta ega en historisk märkvärdighet, som ingen annan än egaren och kanske ej en gång han känner, och hvarom man således ej ens kan tänka att göra någon förfrågan, så wida ej händelsen gör, att man dertill får anledning. Således har man här, då fråga blir om tillägg af förut icke beskrifna egendomar, förnämligast inskränkt sig till endast sådana, som för flera förenade omständigheter förtjena anföras, t. ex. för både byggnadssätt och fabriksinrättningar, eller historiska minnen, m. m. Uppgifterna om egare, köpeafhandlingar och annat dylikt äro merändels hemtade ur de i Stadsingenieurs-Contoret befintliga handlingar.

Sid. 36.

Bland hus, som wid Stortorget äro belägna, kan hörnhuset wid Skomakaregatan anmärkas. Det kallas Kulan, har fordom tillhört en Swärdfejare Augustin Reenfelts och inköptes af Meubelhandlaren Grevesmühl år 1795, då det gamla nedrefs, och ett nästan nytt hus uppbyggdes i stället. Det har fått sitt namn af en gammal tradition, att, wid ett fiendtligt anfall, från Brunkeberg en jernkula blifwit ditskjuten och i hörnet qwarsittande. Wid husets ombyggande blef kulan åter insatt på sitt fordna ställe; men berättelsen förtjenar föga trowärdighet; ty, då man erinrar sig, att kulan blifwit afskjuten från Brunkeberg, skulle den gått öfwer Storkyrkan, ända till Stortorget och ändå bibehållit den styrka i farten, att den kunnat fastna i muren. Någon annan händelse torde således hafwa gifwit anledning till detta minnesmärke. (Stockh. Tidn. 1824, förra hälften, N:o 16.) Huset såldes, år 1802, af Grevesmühl till Spegelfabriqueuren C. Hedberg för 8,200 rd. b:co samt eges nu af enkefru S. C. Kindelius. Det är N:o 9 och 10 i quarteret Ceres.

Sid. 37, §. 2.

Från detta torg löpa Stora och Lilla Nygatorna, Munkbrogatan, samt Funkens och Triewalds gränder.

Sid. 38, lin. 1—4.

Denna egendom, som utgör N:o 1 och 5 i quarteret Cerberus, skall hafwa blifwit grundlaggd af en Hans Bartels från Mecklenburg, hwilken hitkom ganska fattig, men slutligen förwärfwade sig stora rikedomar, och hwars son, Lüdert Bartels, sedermera blef adlad, under namnet Adler-

schöld. År 1816 såldes egendomen af Aßeßor N. Dufwa till Major F. A. Liljencrantz för 46,000 rd. rgs. För det närwarande tillhör den Sidenfabriqueursenkan U. Stark.

Derwid är det wackra von Schinkelska huset belägct och utgör N:o 2 i samma quarter. År 1757 tillhörde det Commerce-Rådet S. Söderling, som derför gifwit 170,000 daler kopparmynt. Före 1804 egdes det af Bergsrådet, Baron S. G. Hermelin. År 1804 köpte Commerce-Rådet D. Schinkel det för 15,000 rd. b:co, och är det nu ett fideicommiß i hans ätt samt innehafwes för det närwarande af Kammarherren Joh. Fr. von Schinkel.

Lin. 5—9. Detta hus, som är N:o 17 i quarteret Typhon, tillhör nu för detta Sidenfabriqueuren N. Schönmejer.

Lin. 14—17. Intetdera af de bägge hörnhusen wid Funkens grund har nu mer några så beskaffade prydnader, ej heller kan det upplysas, hwilketdera som tillhört Fru Funk.

Lin. 20, 21. Detta hus, som är N:o 1 i quarteret Deucalion, tillhör nu Großhandlar-enkan C. F. Collin och Großhandlaren L. Wretman. Rum för apothek hyres af Apothekaren Lychou.

3 §. Under innewarande år har en brunn å Jerntorget blifwit upptagen. Den innehåller ett rätt godt watten, ehuru blott ämnad till eldsläckningsanstalt för Banken, på hwars bekoſtnad den åfwen blifwit anlaggd.

Sid. 39, lin. 6, 7 nfr.

Ibland byggnader wid detta torg, utom Kongl. Myntwuset, bör anmärkas det hus, der Stockholms Stads Brandförsäkringscontor är inrättadt, och hwilket upptagrr hela quarteret Aglaurus. N:o 1 derutaf har förr tillhört Presidenten Rosenadler, som mycket utwidgade och förbättrade det. Brandförsäkringswerket köpte det, år 1807, af Öfwerstlieutenanten C. J. Nordenstam för 21,000 rd. b:co. N:o 2 åter köptes, år 1819, af Cancelliſten A. Tibleman, för 15,000 rd. b:co. Husen, som woro lika höga, förenades sedermera till ett enda hus.

Sid. 40, 5 §. (Jemnför sid. 128, 7 §.)

Wid Munkbrotorget förtjenar det hus, som nu är fideicommiß i af Peterſénska slägten, att anmärkas. Tomten tillhörde, i äldre tider, den så namnkunniga Jöran Pehrsson, och derefter hans son Erik Jöranssson Tegel. Denne war gift med en Reinhold Leuhusens enka, och, som han (1636) dog barnlös, kom tomten i Leuhuſiska ätten, och lärer en af

nämnda Leuhusens söner, Reinhold, hafwa uppbyggt ifrågawarande hus, derå han erhöll fasta, år 1646. Denna R. Leuhusen war Underståthållare i Stockholm. År 1649 sålde han huset till Drottning Christina för 19,997 daler. Drottningen skänkte det, samma år, till sin cousin, Hertig Adolph Johan af Zweybrücken. Hertigen sålde det till Riksrådet, Grefwe Claes Tott. Då denne af åtskilliga personer gjorde stora lån på egendomen, uppstodo långwariga rättegångar, hwarigenom den slutligen tillerkändes Grefwe Königsmarks enkefru, M. C. Wrangel, som, 1687, erhöll fastebref å huset. Hennes döttrar, den namnkunniga Aurora Königsmark och (sedermera) Grefwinnorna Levenhaupt samt Stenbock, sålde detta hus, år 1692, till Rådmannen Olof Hansson Törne, hwilken samma år öfwerlät det till sin måg, Kongl. Rådet, Grefwe C. Piper. 1753 såldes det till Konung Adolph Fredrik för 150,000 daler kopparmynt, och Konungen upplät det till den af honom inrättade cadettcorps, tilldeß denna blef flyttad till Carlskrona år 1756. Konungen sålde det sedan till Presidenten Erland Broman för 162,000 daler, hwarefter huset slutligen, år 1757, köptes af Directeuren och Grosshandlaren Herman Petersén. Han lät fullkomligt reparera det och gjorde det till fideicommiss i sin slägt. Hans söner blefwo, 1770, upphöjda i adeligt stånd, och huset tillhör nu sonen, Lieutenanten Herman af Petersén (Stockh. Tidn. 1824, förra hälften, N:o 36.) Detta hus, beläget mellan Lilla Nygatan och sjön, år N:o 1 i quarteret Aurora. Här håller det så kallade Lilla Sällskapet sina sammankomster. Till egendomen hör äfwen N:o 7 i quarteret Tritona, som innefattar stall och wagnshus.

Sid. 42, lin. 3—5.

Här bör det så kallade Bergstrahlska huset, såsom ett bland de större i hufwudstaden, anmärkas. Det innefattar hela quarteret Atomena. Öfwer stora porten åt Nygatan finnas twänne wapen, huggna i sten. Det ena är Ulfwewapnet, af den utgångna Melcher Arelssons slägt; det andra är Kurzelska wapnet, eller en stående sugga på 4 fötter, deraf anledning hemtas till den förmodan, att huset fordom tillhört deßa slägter. Säkert wet man, att det tillhört Falkenbergska och Hamiltonska familjerna. På 1780-talet egdes det af Aßeßorn J. Bergstrahl, och, genom giftermål med hans dotter, tillföll det, efter hans död, Kongl. Secreteraren S. Fiellman. Närwarande egaren är f. d. Revisorn Herr H. Selling.

3) Stadens Kyrkor.

a) St. Nicolai Kyrka.

Sid. 44, lin. 4.

Denna kyrkas, af Grundet uppgifna, längd och bredd öfverensstämmer med werkliga förhållandet. Den är byggd i Gothisk stil, med twänne pelar-rader ända fram till choret.

Sid. 48, lin. 15—19.

Man lärer icke rätteligen weta, hwart St. Eriks baner efter Sten Stures tid kommit. Åtminstone omtalas icke, att det blifwit återlemnadt till Storkyrkan eller Upsala Domkyrka. Det riksbaner, som, år 1797, förde till Storkyrkan och ännu der förwaras, skall wara förfärdigadt i Adolph Fredriks tid, eller under Gustaf III:s första regeringsår, hwilket bestyrkes af det påstickade hjertwapnets utseende; hwarförutan sjelfwa duken är ny och wäl behållen.

Sid. 51, lin. 1—8.

Bland de pastorer, som efterträdde Schröder, bör Olof Celsius särskildt ihogkommas. Han föddes 1716, adlades 1756, under namnet von Celse, blef pastor primarius wid Storkyrkan 1774 och dog 1794. Han war ledamot af flera både in- och utländska akademier och lärda samfund samt är namnkunnig af flera genom trycket utgifna skrifter. Hans efterträdare war Uno von Troil, hwilken blef ärchebiskop 1787. Efter 1800 hafwa följande här warit pastorer: Doctor Gustaf Murray blef pastor wid Storkyrkan 1801 och biskop i Westerås 1814. Doctor P. S. Dryselius efterträdde Murray och dog 1818. Doctor Johan Olof Wallin blef efter honom Pastor i Storkyrkan och sedermera Ordensbiskop.

Sid. 54.

N:ro 7 och 8 hafwa af misstag kommit att här anföras. De höra till sid. 51 och böra räknas såsom N:ro 5 och 6 bland kyrkoprydnader. N:ro 9. Här förekommande epitaphier och grafwärdar hafwa wäl flerestädes blifwit beskrifna, men blott i akademiska dissertationer och andra sådana arbeten, som för allmänheten äro föga tillgängliga. Meningen med det här anförda uttryck, att de flesta sådana monumenter, såsom bärande samma prägel och charakter, icke behöfwa närmare beskrifwas, bör också endast så förstås, att wanliga män, hwilka ej uträttat något stort och ädelt i samhället, icke förtjena bewaras åt minnet, om än deras grafwärdar äro dyr-

bara, samt att man om dem endast kan säga, att de lefwat och dött. Men namnkunniga mäns hwiloställen böra utmärkas, äfwen om de ej äro förskönade af konstens åtgärd. Man will derföre nämna de mest märkbara monumenter i denna kyrka. Det stätligaste är öfwer Riksrådet m. m., Friherre Johan Adler Salvius och hans enkefru. Det är af marmor, med twänne öfwer hwarandra ställda rader sköna colonner. I fonden af nedra raden synes Christi bild med ett korss i handen, samt på ömse sidor Salvii och hans frus bilder, knäböjande för Frälsaren, med uppräckta händer. Öfwerst är en annan bild samt de afsidnas wapen anbragt. Bilderna och ornamenterna synas wara af alabaster. De widlöftiga, gyllene inskrifterna äro på Latinska språket.

På södra kyrkowäggen är, på Kongl. bekostnad, ett monument upprest öfwer den stora och namnkunniga Målaren Dawid Klöcker Ehrenstrahl. Öfwerst synes hans bröstbild i bronze, och under läses en stolt Latinsk inskrift, som slutar med de orden: *famam habet orbis.*

På första inre pelaren, till wenster från altaret, är ett präktigt epitaphium öfwer den namnkunniga Fältmarskalken, Riksrådet m. m. Simon Grundel Helmfelt, hwilken stupade i slaget wid Landskrona, den 14 Juli 1677. Detta epitaphium är af swart marmor, men figurerna och ornamenterna af alabaster. En bild, föreställande döden, håller en fana af alabaster, derå en gyllene inskrift är anbragt, som innehåller härförarens åreminne. Öfwerst och på sidorna synes hans wapen samt flere slags trophéer. Nederst är en Swensk inskrift, som tillkännagifwer den bortgångnes födelse- och dödstid samt titlar.

Sid. 55, lin. 9—16.

Nu mer har en ny begrafningsplats blifwit anlagd utom Norrtull. Den är wäl egentligen ämnad för Storkyrkoförsamlingen; dock äro ej de öfriga församlingarne uteslutna från deß begagnande. Första kostnaden för denna anläggning bestriddes genom särskildt för detta ändamål insamlade medel; men sedan fortsattes planeringen m. m. på Storkyrkoförsamlingens enskilda bekostnad. Platsen inwigdes, den 9 Juni 1827, af Ordens-Biskopen, Doctor Wallin. Den är omgifwen endast af ett träslaket och en jordwall. Enligt originella planen skulle den omgifwas med en mur af huggen sten. Wid westra sidan skulle grundmurade grafchor uppföras och på den östra en stor och prydlig ingångsport. Midtuti skulle ett tempel eller jordfästningscapell uppbyggas.

Sid. 55, lin. 27—32.

Ibland märkliga ceremonier och händelser, som timat i Storkyrkan, kan nämnas, att den första Lutherska Ärchebiskop, Laurentius Petri, härstädes waldes, den 24 Juni 1531, och erhöll 150 röster; att, efter Carl XII:s död, alla kongliga kröningar härstädes firats, då de, före hans tid, äfwen höllos i Upsala, samt att wid alla riksdagar, som från äldre tider till den närwarande blifwit hållna i Stockholm, riksdagspredikningar förrättats i Storkyrkan.

Sid. 56, lin 6—15.

Wid den på 1730-talet af nödwändigheten påkallade reparationen, kom man i stor förlägenhet, huru den i hela byggnaden rådande smak, oaktadt enskilda delars förändring, skulle bibehållas. Då Stadsarchitekten Carlbergs mening segrade öfwer HofIntendenten Härlemans, så blef äfwen en sådan harmoni rubbad, hwilket man kan se på den då uppförda façaden åt Slottsbacken, jemnte mycket annat. Det är denna reparation, som i beskrifningen kortligen blifwit omnämnd, och som började 1736. Sista reparationen företogs 1825, då de kring kyrkan befintliga salubodar blefwo borttagna.

Äfwen kan tilläggas, att denna församling har en pastor och tre comministrar; att den förre, såsom præses wid stadens domcapitel, har 250 tunnor i lön, och de sednare 72 tunnor hwardera, utom inkomsterna af församlingen.

b) Tyska Kyrkan.

Sid. 57, lin. 5.

Detta kyrkans närwarande utseende och beskaffenhet är följande: På ömse sidor om ingången äro wackra colonner anbragta, hwilka understödja en med bilder utsirad frontespice. På ömse sidor om colonnerna ses bilder af Christus och Moses, i koloßal storlek. Hwad kyrkan inwändigt beträffar, så håller deß norra del 53 alnar, hwaraf tornet upptager 11¾ alnar, och den södra delen 42¾ alnar. Deß största bredd är 36¾ alnar. Den har undergått flera reparationer, såsom år 1706 utwändigt, 1736 inwändigt, samt åren 1820 och 1821 både in- och utwändigt. Wid denna sista reparation blefwo alla gamla minnesmärken noggrannt bibehållna, och ingen modernisering egde rum.

Lin. 9—13. Tornets spira blef, år 1826, å nyo kopparbeklädd, då äfwen hanen och kulorna fingo ny förgyllning.

Sid. 58, lin. 20—25.

En längre tid förflöt, inan Tyska församlingen erhöll egen kyrkogård. Ifwen då utrymme dertill wanns, genom inköp af de närmast kyrkan belägna hus, lade sig en del af församlingen emot anläggandet af en kyrkogård så nära intill bebodda hus. Imellertid hade man börjat bygga de underjordiska grafwarne, till hwilkas fullbordande fordrades en tidrymd af nära 20 år, och på hwilken byggnad gafs kongl. stadfästelse d. 25 Nov. 1717. Deßa hwalf äro indelade uti: 1) Enskildas grafwar. 2) Allmänna grafwen. Trettio trappsteg leda ner till dem. Öfwer hwalfwen äro öfwerbyggnader uppförda, med portar och halföppningar åt kyrkogården. Den längsta eller westra sidan utgör 61 alnar, den södra 35½, och den norra 13 alnar i längden. I hwardera af de nordwestra och sydwestra hörnen är ett lågt torn, med en prydlig öfwerbyggnad, uppfördt.

Sid. 59, lin. 18—24.

Af denna rättighet har församlingen oafbrutet begagnat sig, ända till Doctor Hackenburgs död, år 1817, då Kongl. Maj:ts tillstånd söktes och erhölls, att tills widare, och så länge församlingen det för godt finner, kalla blott en pastor.

Lin. 27—29. Ehuru denna befrielse från borgerligt beswär för de trenne äldsta af kyrkorådet ej blifwit genom någon särskild stadga formligt upphäfwen, hafwa de likwäl, efter många twister i detta ämne, ända från 1776 erlaggt utskylder, såsom andra hufwudstadens inwånare.

Sid. 60, lin. 7.

Hackenburgs efterträdare är, sedan 1817, Doctor J. A. A. Lüdecke.

Lin. 8—16. År 1827 blefwo 35 barn i församlingen födda, och lysningar afkunnade för 6 par. Detta antal är ungefär lika med det för 1780-talet i beskrifningen anförda, hwaraf, i fall någon slutsats kan dragas af förhållandet för ett enda år, man skulle tro, att församlingens folknummer bibehåller sig. Denna folknummer kan för det närwarande antagas utgöra 1200 personer, ehuru, för in- och utflyttningar, intet bestämdt kan i detta afseende uppgifwas.

Lin. 17—21. Utom betydliga testamenten samt en större stenhusegendom, till förmån för fattigwården och scholan, och hwilka skola på sina ställen anföras, hafwa tio större och mindre stenhusegendomar dels blifwit till kyrkan donerade, dels inköpta. De uppgå uti assecurancewärde till

91,333 rd. 16 sk. Revenuen af dem bland deßa egendomar, som ej anwändas till boställs- eller scholehus, är, utom annat, anslagen såsom lön åt pastor, 2700 rd. banco. Det är werkligen ett för denna församling eget förhållande, att pastor på detta sätt lönas utaf donerade medel, utan något församlingens deltagande.

c) Finska Nationella Församlingen.

Sid. 60—63, 3 §.

Ehuru Finnland nu mer blifwit från Swerige afskildt, skall likwäl, enligt Kongl. Brefwet den 17 Jan. 1811, denna församling, under namn af Finsk nationel, hädanefter som hittills räkna ibland sig Finnlands samtliga inwånare, hwilka, när de till Stockholm ankomma, ega att ingå i församlingens gemenskap samt åtnjuta dermed åtföljande förmåner.

De kyrkan tillhörande hus äro på sednare tider så godt som ombyggda, och sielfwa kyrkan har undergått betydliga reparationer, både in- och utwändigt. I denna kyrka hålles nu, såsom förr, både Finsk och Swensk gudstjenst. Enligt Kongl. Br. d. 8 Juli 1818, börjas Finska högmeßan kl. 9, och den Swenska kl. 11 förmiddagen. I aftonsångens ställe hålles, alternativt, hwarje söndag katechesförhör på Swenska och Finska, och aftonsångspredikningar hållas endast på wiße högtidsdagar.

Genom ofwannämnda Kongl. Bref af 1811 stadfästades åfwen, hwad församlingens ekonomi angick, att 150 rd. b:co årligen skulle af statsmedlen utgå, till förbättrande af kyrkoherdens och capellanens löner; hwarjemte 48 kannor win från slottskällaren skulle för kyrkans räkning få disponeras. Detta statsanslag har sedermera blifwit förökadt, så att pastor nu mer åtnjuter 340 rd., och comminister 170 rd. b:co årligen. År 1818 sökte församlingen, hos Kongl. Maj:t, att få sig tillerkändt den fordna Riddarholmsförsamlingens presthus, och uppsköts afgörandet deraf tills widare; men, då detta presthus sedermera disponerades till scholehus, fick Finska församlingen, i wederlag derför, af Stockholms stad 16,666 ⅔ rd. rgs., på det sätt, att församlingen årligen åtnjuter intereße af denna summa med 666 ⅔ rd. b:co.

Hwad församlingens folknummer angår, så tyckes den bibehålla sig. Om flere familjer också afhållas från att hitflytta, sedan Finnland kommit under Rysk wälde, så låta de likwäl ofta sina barn hitkomma. Församlingen kan för det närwarande antagas utgöra omkring 2000 personer, hwaraf

de flesta äro sjömän, som största delen af året äro från hufwudstaden frånwarande, men likwäl härstädes mantalsskrifna.

d) Franska Reformerta Församlingen.

Sid. 63, lin. 8, 9 nedifr.

Att predikningarne hållas på Franska, är orsaken, hwarföre församlingen kallas den Franska Reformerta, ehuru den bland sina medlemmar räknar, ej blott fremlingar af flera andra nationer, utan äfwen Swenskar.

Lin. 6, 7 nedifr. Deß närwarande folknummer kan ej uppgifwas, emedan de flesta hithörande personer blott för en kortt tid wistas i hufwudstaden. Så mycket kan dock sägas, att församlingens härstädes bofasta medlemmar blott utgöra fjerdedelen af deß folknummer.

Sid. 64, lin. 9—13.

J. P. Catteau-Calleville lemnade Swerige år 1810. Församlingen förblef då utan pastor ända till år 1820, då de Fernex hitkom, för att i denna egenskap föreslå densamma, hwarmed han upphörde redan 1823. Gudstjensten blef då åter afbruten, tills församlingens närwarande pastor, Abbé Secretan, hit ankom, och gudstjensten åter började d. 1 Jan. 1826, från hwilken tid den oafbrutet fortfarit.

e) Judiska Församlingens Kyrka.

Sid. 65, lin. 11—19.

Detta hus, som är N:o 3 i quarteret Cupido, har sedermera, d. 12 Oct. 1812, blifwit af Judiska församlingen inköpt för 9,200 rd. b:co.

4) Kongl. Slottet.

Sid. 89, lin. 1—11.

Deßa målningar m. m. hafwa till en del blifwit omflyttade, och, som deras platser åter om en tid kunna förändras, anser man sig kunna förbigå att nämna, i hwilka rum de, jemte flera andra, på sednare tider tillkomna, finnas.

5. Kongl. Riksarchivet.

Sid. 97, lin. 25—33.

I Riksarchivet förwaras icke endast permebref och hand-

skrifna acter, utan äfwen tryckta böcker uti alla wetenskapsgrenar. Ett exemplar af hwarje i Sverige tryckt bok blir nämligen dit aflemnadt. Deßutom hafwa åtskilliga donationer gjorts, hwaribland en på 1500 volumer.

Sid. 98, lin. 4—9.

Secreterarens befattning att mottaga och granska dessa fullmagter har nu mer upphört, sedan, efter regementsförändringen 1809, Riksens Ständer sjelfwa utöfwa denna rättighet.

6) Kongl. Bibliotheket.

Sid. 101, lin. 3—7.

Bibliotheket har aldrig rönt mindre understöd från thronen än under Gustaf III:s regering; hwilket är så mycket besynnerligare, som denne Konung eljest på ett utmärkt sätt skyddade wetenskaperna. År 1778 war årliga anslaget till inköp af böcker endast 155 rd. 26 sk. 8 rst. Ämbetsmännen wid bibliotheket woro en bibliothekarie, med 300, och en amanuens med 100 rd. lön. Med förmyndare-regeringen efter Gustafs död uppgick en mer gynnande period för bibliotheket. År 1799 ökades anslaget till 500 rd., och en vice bibliothekarie förordnades. År 1805 ökades anslaget till 1000 rd., och andra amanuenssyßlan inrättades. Från 1800 hade bibliotheket också bekommit sitt anslag i silfwer; men, genom den stora sedelemissionen 1810 och den deraf följande höga curs, tillskyndades bibliotheket en betydlig förlust. Utländska böcker blefwo derigenom 3 dubbelt dyrare, och i stället för 1000 rd. i silfwer, som bibliotheket förut haft, kunde det nu endast beräkna 350 à 400 rd. årligen, men, då afdrag gjordes för nödwändiga utländska journaler och inbindning af böckerna, knappt 150 rd. I denna ställning förblef bibliotheket ända till 1823, då Rikets Ständer anslogo 3000 rd. årligen. Man kan ej nog förundra sig, att den enda publica samling i hufwudstaden för böcker i alla wetenskaper, der hwem som helst borde finna hwad han för sin wetenskap behöfde, nämligen de bästa och mest upplysande skrifter samt nyaste upptäckter i densamma, blifwit af det allmänna så försummad och wanwärdad. Man jemnföre blott de förmåner, som utländska bibliotheker hafwa. Bland de twänne, som äro oß närmast, hade Köpenhamns bibliothek, redan före 1823, ett årligt anslag af 3000 rd. i silfwer, och det Berlinska bibliotheket hade ingen annan gräns för sina acquisi-

tioner, än bibliothekariens beprösvande af hwad som borde inköpas.

Bland de wigtigaste anstalter, som i och för bibliotheket blifwit företagna, war, att, år 1821, 200 rd. årligen anslogos för copieringen af bibliothekets pernhyref. På detta sätt skall innehållet af en samling, som under den förflutna tiden mycket lidit genom flyttning och brist på tjenliga rum till deß förwarande, räddas från förstöring. Såsom en, ehuru icke omedelbar, följd af denna anstalt får man också nu snart, genom den nyligen från England återkomna Herr Großhandlaren Setons patriotiska frikostighet samt Herr Profeßorn och RiksAntiquarien Liljegrens nit om wetenskapen, se ett Swenskt Diplomatarium utkomma; ett arbete, hwilket man länge önskat, och som skall fylla en lucka i wår literatur.

Lin. 8—9. Deßa rum, hwaruti bibliotheket nu är uppstäldt, äro en stor salon, med ett af balustrade omgifwet galerie, samt der bredwid twänne ofwanför hwarandra åt norra sidan belägna galerier. I det nederste af deßa förwaras manuscripter. Deßutom har bibliotheket twänne smärre, det fordna Myntcabinettets rum, med hwilka det fick åtnöja sig i stället för det öfra Musei båda rum, som af Carl XIII blefwo bibliotheket lofwade, men sedermera icke kunde afträdas, af brist på tjenlig local för tafleſamlingen.

Sid. 102, lin. 14 nedifr.

Till denna förteckning på dyrbara werk bör läggas: *Description de l'Egypte*, som, år 1822, af Konungen förärades till bibliotheket, och hwilket i kostbarhet öfwerträffar allt, hwad i denna wäg existerar. Frankrikes yppersta lärda, målare och graveurer hafwa i 25 år arbetat derpå. Det, som till 1823 utkommit, har kostat Franska skattkammaren 2,600,000 francs. Det fanns från början ej i bokhandeln, men utdelades då såsom förâringar. Banden till denna kongl. gåfwa hafwa ensamt kostat 4000 francs, eller omkring 2000 rd. b:co. För några år sedan inköptes plåtarne till arbetet af en bokhandlare i Paris, och kan det således nu mer erhållas genom bokhandeln.

Lin. 1—4 nedifr. Af brist på utrymme hafwa deßa portraiter från bibliotheket måst nedtagas, och de förwaras nu i ett magasin.

Sid. 103, lin. 7—17.

Bibliotheket har åfwen i sednare tider blifwit förökt medelst åtskilliga, ehuru ej särdeles betydliga, donationer. Bland deßa må nämnas, att, omkring år 1807, Generalen, Fri-

herre Mörner skänkt en samling böcker i militärwetenskapen, och Envoyéen v. Celsing åtskilliga Orientaliska böcker. Han donerade en större boksamling till Upsala akademis bibliothek, och endast dupletter i densamma skänktes hit. Äfwen har Commercerådet Adlerstam hit förärat åtskilliga böcker. Den dyrbaraste gåfwa, som blifwit gjord till bibliotheket, är Konungens ofwannämnda. För några år sedan inköptes, för 100 rd. b:co, ett breviarium, troligen från 14:de århundradet, hwilket är både sällsynt och utmärkt wackert. År 1828 beslöts att inköpa Öfwerdirecteuren Reschers boksamling. Priset är bestämdt till 7000 rd. b:co för lika många volumer. Af hufwudsakligt wärde är den dyrbara samlingen af originalhandskrifter, utgörande omkring 1500 band, allt i Swenska historien och till det mesta från 1600-talet. Af statsmedlen år bewilljadt ett förskott af 2500 rd. b:co, och det öfriga utgår på wisa terminer, åtminstone tills widare, af den åt bibliotheket anslagna årliga summa för inköp af böcker. Äfwen bör nämnas, att ett exemplar af alla i Swerige tryckta böcker skall till bibliotheket aflemnas, hwilken rättighet af ålder, eller åtminstone från slutet af 1600-talet, bibliotheket tillkommit. Man kunde således tro, att bibliotheket borde ega en fullständig samling af alla sedan den tiden i Swerige från trycket utgifna skrifter; men dels hafwa de icke alltid blifwit ordentligt aflemnade, dels hafwa flyttningar af bibliotheket gjort, att flere förkommit.

Lin. 18—23. Närwarande antalet af tryckta böcker går nära till 50,000 volumer. Manuscripter i nordiska antiquiteterna åro omkring 500.

Slutligen bör nämnas, att bibliotheket står under Hof-Cancellerens öfwerinseende, och att egentligen ingen bok får, utan hans tillåtelse, utlånas; en författning, hwilken kunde förorsaka mycken tidsutdrägt och swårighet, då man har anlåget att begagna bibliothekets förråd. Det är likwäl tillåtet för hwem som helst, att på bibliothekets rum begagna de böcker, han önskar.

7) Kongl. Museum.

Sid. 105, lin. 1—7.

I nedra wåningen förwaras sculpturarbeten samt i den öfra taflor, handteckningar, bibliotheket m. m. Taflemuseum består egentligen blott af twänne rum samt ett så kalladt förwaringsrum, hwaresi större delen af Martelliska samlingen är insatt. Utom deßa rum, åro de Museum tillhö-

rande målningar spridda uti Konungens och Kronprinceßans matsalar, conseilrummet, riksmarskalkens rum, m. m.

Sid. 107, lin. 14.

Utom denna Piranesis samling, hafwa twänne andra större samlingar blifwit till Museum inköpta, nämligen: den 23 Juni 1798, Doctor Martellis uti Rom, för en lifstidsrenta af 250 Holländska ducater årligen. Sedan 1810 har likwäl Doctor Martelli ej fått uppbära denna summa, hwaröfwer han klagar, och utgången beror på en ny undersökning öfwer beskaffenheten af hans samlingar. Den 6 Juli 1815 inköptes HofIntendenten Sergels modeller för 2500 rd. b:co.

Lin. 1—11 nfr. Äfwen bör särskildt nämnas: Fauna af Sergel, huggen i marmor under konstnärens wistande i Rom och ett bland hans yppersta arbeten, samt Amor och Psyche, stor groupe i naturlig storlek, af samma hand, äfwen ett bland hans mest wärderade arbeten.

Sid. 108, lin. 6—12.

Kongl. Museum eger för det närwarande 1176 taflor, då deruti likwäl inräknas Kronprinsens portraitsamling. Sculpturssamlingen innehåller: antika statuer m. m., 48 stycken; buster, smärre statuer, fragmenter, cipper, altaren, colonner m. m., 223 st.; Raphaels porcellainer, 111 st.; Etruriska eller Campaniska vaser, 91 st.; åtskilliga små piecer af bronze, 33 st.; HofIntendenten J. F. Sergels modeller, 29 st. Museum hålles öppet 2:ne gånger i weckan.

Sid. 109, 4 §.

Deßa originalteckningar, af de namnkunnigaste mästare, utgöra nu ett antal af 2957 st. i 13 volumer, ordnade efter scholorna. Att det förr war 3025, såsom i beskrifningen är uppgifwet, och således blifwit förminskadt, är wäl icke troligt. Sannolikare är, att i detta antal några af de öfriga handteckningarne blifwit inräknade. Sådana finnas nämligen, till ett antal af 4984, hwaraf de flesta i architekturen, och deßutom ritningar af trädgårdar, wattenkonster, hydrostatiska machiner, theaterdecorationer, modecostumer, masqueradedrägter m. m. Öfwer allt detta, likasom öfwer sculpturmuseum, är för trenne år sedan en förteckning utkommen, tryckt i Stockholm, 8 sid. 4:o.

8) Kongl. Myntcabinettet.

Sid. 108, 109.

Det wårdas ej nu mer samfäldt med Museum, utan

ställdes, genom Kongl. Brefwet af den 8 Maj 1816, under Witterhets-, Historie- och Antiquitets-Akademiens wård och inseende. Akademiens secreterare är, utom riksantiquarie, åfwen Konungens garde des medailles. Uppkomsten af detta Myntcabinett är uti beskrifningen antydd; men, sedan år 1810, har det åfwen blifwit tillökadt genom inköp och förnämligast genom ganska stora, i riket upptäckta, fynd. Bland dem må endast nämnas de betydligaste af dem, som gjorts under de twänne sista åren. 1827 träffades, wid Wimmerby, Swenska och Danska mynt till 320 lods wigt. Innewarande år, 1828, upptäcktes i Östergötland öfwer 4000 st., ehuru ej öfwer 56 lods wigt. På Öland hittades på ett ställe öfwer 280 Cufiska mynt, och under sommaren öfwerkommos wid Wäsby, nära Rotebro, 400 stycken, åfwenledes Cufiska; åfwensom i Malmöhus län upptogos 5 skålpund.

Myntcabinettet innehåller för det närwarande omkring 50,000 pieces och bibehåller ännu sin rang af ett bland de betydligaste i Europa, både för sin dyrbarhet i metallen, sin rikhaltighet och särdeles för sina många sällsynta, ja alldeles egna, stycken. Det innefattar ej blott antika, såsom Grekiska, Romerska och Karthaginensiska, utan åfwen medeltidens och nyare tidens myntsorter och medailer i alla slags metaller. Det innehåller åfwen den fullständigaste Swenska myntsamling, som beständigt tillwexer, så wäl derigenom, att ett exemplar af hwarje ny stämpel, som på Myntet afpräglas, hit blir aflemnadt, som ock derigenom, att de årligen till betydligt antal i jorden anträffade flerfalldiga äldre myntsorter, hwarpå ofwanför exempel åro anförda, måste hit inskickas.

Ibland de sällsyntare hela samlingar, som Myntcabinettet innehåller, torde särskildt förtjena nämnas den Cufiska, hwaruti finnes det aldra äldsta hittills i werlden bekanta silfwermynt af denna sort, slaget år 79 efter Muhammeds flykt; och åro deßa mynt så mycket märkligare, som de blifwit funna i Swensk jord. Derefter bör nämnas samlingen af Ostindiska, eller så kallade Zodiacalmynt, hemförda af Prof. Thunberg; åfwensom af Angelsachsiska mynt, likaledes funna i jorden inom Swerige, samt en samling, på lika sätt funnen, som tyckes höra både till Myntcabinettet och Antiquitets-Archivet, nämligen af så kallade guldbracteater, ännu både den största, som finnes, och förseedd med de mest utmärkta stycken i denna wäg. Att uppräkna alla sällsyntheter och dyrbara stycken i samlingens öfriga afdelningar, skulle förorsaka för stor widlöftighet.

Myntcabinettet skulle, för dyrbarheten och sällsyntheten

af de stycken, det innehåller, ej utan allt för stor aktsamhet och swårighet kunna på wisa tider hållas öppet för allmänheten. Också hindras här ett sådant förhållande af den särskilda omständighet, att wården öfwer detta cabinett icke är förenad med någon lön; dock får man, på begäran, se hwilket särskildt mynt man kan åstunda. Cabinettet är beläget i norra flygeln af Kongl. Slottet.

Sid. 109, lin. 1—6 nedifr.

Då Antiquitetsarchivet ej här lika fullständigt blifwit afhandladt, som Myntcabinettet, möter ingen swårighet wid att lemna tilläggen härom längre fram, i sammanhang med beskrifningen om de wetenskapliga Akademierna och deras samlingar.

9) Ämbetswerk och Auctoriteter i Stockholm.

Kanske borde, på det en allmän öfwersigt måtte winnas, alla i Stockholm warande ämbetswerk, inrättningar och stiftelser, på ett ställe summariskt och med särskild klassification, uppräknas, ehuru det må hända borde ske längre fram. Som likwäl särskilda afdelningar äro egnade åt inrättningar af samma slag, hwilka då i ett sammanhang beskrifwas; torde man här få inskränka sig till endast de werk, som ej i sådana ordnade afdelningar förekomma. I detta ändamål läggas till de, sid. 110, upprädnade ämbetswerk och auctoriteter följande: *a*) allmänna för hela riket: Justitieafdelningen af Konungens Cancelli, Justitie Revisions, Justitie Cancellers och General-Auditeurs Expeditionerna, Hofcancellersexpeditionen, Cancellirätten, Chartæ Sigillatæ Contoret, Kongl. Controllwerket, General Landtmätericontoret, Öfwerintendentsämbetet, General Adjutantsexpeditionerna, General Tullstyrelsen, Styrelsen öfwer fängelser och arbetsinrättningar i riket, Stuteriöfwerstyrelsen, Commissionen öfwer Tabellwerket, Directionen öfwer Dykericompagniet, Öfwer Nummer-Lotteriwerket, öfwer Carl Gustafs stads Gewärsfactori och Eskilstuna Fristad. *b*) Rikets Ständers Ämbetsmän och Ämbetswerk: Justitie Ombudsmans expeditionen, Committerade till Tryckfrihetens wård, Banken, Riksgäldscontoret, General Assistancecontoret, Directionen öfwer Banco Discontwerket, Riddarhus Directionen, Presteståndets, Borgareståndets och Bondeståndets Cancelli-Directioner. *c*) Enskilda för hufwudstaden: Slottsrätten, Öfra och Nedra Borgrätten, Stockholms Sjötullsrätt.

10) Publica Hus.

Sid. 115, §. 5.

Från 1815 till 1818 undergick Riddarhuset en ansenlig reparation.

Sid. 116, lin. 13—17.

Här förtjena äfwen anmärkas twänne i detta rum anbragta inscriptioner, den ena i fonden öfwer Wasawapnet, lydande: SALUS POPULI SUPREMA LEX ESTO (ware folkets wäl den högsta lag), och den andra, snedt emot på andra ändan af salen: PRO PATRIA ET LIBERTATE (för fäderneslandet och friheten).

Uti nedra wåningen af Riddarhuset är den så kallade Secreta Utskottssalen, der fordom Secreta Utskottet hade sina sammanträden, och första anteckningarne af Ridderskapets och Adelns ledamöter, wid början af riksdagarne, nu för sig gå. Detta rum är prydt med portraiter af alla landtmarskalkarne, en enda undantagen, från Riddarhusets egentliga inrättning, år 1627, till och med 1810.

Lin. 6—9 nedifr. Inscriptionen å norra sidan är här origtigt anförd och bör sålunda ändras:

PRUDENTIA MURUS SACER NEC DECIDIT NEC PRODITUR.
PER LABORES ITUR AD HONORES.
FORTITUDO CIVIUM PRÆCIPUUM REGNI FIRMAMENTUM.

Eller i öfwersättning:

Försigtighet är en fast borg, som hwarken faller eller förrådes.
Genom mödor går wägen till åran.
Medborgares tapperhet är rikets säkraste stöd.

Sid. 117, lin. 7.

Öfwersättningen: Förutan den gudomliga Försynen bör ändras sålunda: Utan gudomligt bistånd.

Sid. 119, lin. 1—12.

Efter regeringsförändringen 1809, blef detta Gustaf Adolphs portrait nedtaget. Deremot flyttades Konung Carl XIII:s portrait till samma rum, som detta innehaft, och på wenstra sidan uppsattes sedermera Carl XIV:s portrait i kroppsstorlek.

Sid. 122, i slutet.

I stora samlingsrummet å Bourse finnas äfwen flera

buster uppsatta, nämligen af Öfwerståthållaren m. m., Grefwe Samuel af Ugglas, samt af de förtjenta medborgarne Großhandlarne Didrichson och Daniel Asplund, hwilka gifwit utmärkt betydliga penningesummor till understöd för fromma stiftelser. Att här införa inskrifterna å alla deßa buster, blefwe för widlöftigt.

Sid. 125.

Bland publica hus bör äfwen nämnas det fordna Palmstedtska, nu mer SlottsCancelliets, eller Öfwerståthållareämbetets Cancellis, hus, belägget wid Westerlånggatan, uti quart. Iris. Det uppbyggdes år 1805 af Architekten, Professor Palmstedt på grunden af fyra smårre hus. I anseende till deß trånga local, wäcker det ej den uppmärksamhet, som deß wackra byggnadssätt förtjenar. Äfwen kan nämnas, att Nummer-Lotteriets hus är belägget i quarteret Cepheus, N:ro 2 och 3 wid Swartmangatan.

11) Enskilda Hus.

Sid. 126, lin. 16.

Närwarande egaren af det fordna Levenhauptska huset heter icke Österberg, utan C. Östberg, f. d. Großhandlare. Han köpte det, år 1817, af Öfwersten P. Törner, för 20,000 rd. b:co. Det är N:ro 13 i quart. Ceres.

3 §. Det här omtalade huset är N:ro 8 i quart. Juno.

4 §. Detta hus, som intager hela quart. Venus, är ett bland de största och äldsta i staden. Att det tillhört den i wåra häfder namnkunniga Riksamiralen Carl Carlsson Gyllenhjelm, kan slutas af de uti en af förstugorna i nedra wåningen anbragta inscriptionerna. Der finnas också Gyllenhjelmska och Ribbingska wapnen uthuggna. På 1770-talet kom huset i Suckiska slägten och blef slutligen tillhörigt Fabrigueuren Samuel Pauli, genom deß gifte med Catharina Suck. Enligt det nämnda testamentet blef huset erbjudet åt directionen öfwer Borgerskapets Enkehus; men, då den wägrade mottaga det, öfwerlemnades det, 1799, till directionen öfwer Norra Arbetshuset i nämnda ändamål. Denna styrelse lät sedermera fullkomligt reparera och iståndsätta det.

(Jemnför sid. 22, lin. 1—5 nfr.) Det så kallade Keithska, eller Papisternas hus, belägget wid Österlånggatan, gent emot Johannis Gränd samt nära den plats, der fordom Söder-port warit belägen, är i synnerhet anmärkningswärdt för sin ålder. Det skall wara uppbygdt af Konung

Magnus Smek, omkring år 1336, för Johanniter Orden, hwars åliggande war att härbergera och undfägna wandrande pelgrimer och munkar. Wadstena kloster egde en tid detta hus; men, då all klosteregendom efter reformationen indrogs till kronan, lärer också detta hus blifwit kronans egendom och sedan kanske inköpt af enskilda personer; men med wißhet känner man, att en Anders Keith, under Johan III:s tid, blef egare af huset. Efter Konung Sigismunds tid försåldes huset åter till enskilda personer. Det wore lika swårt att efterforska, som widlöftigt att uppräkna alla dem, hwilka sedermera egt detta hus. På de sista 80 åren har åtminstone ingen i fäderneslandets historia namnkunnig man deraf warit egare. För det närwarande tillhör det Kryddkramhandlaren L. W. Berger. Huset är N:ro 1 i quart. Perseus.

Huset N:o 2 i quarteret Typhon, wid Westerlånggatan, som, efter sina egare, kallats ån det Sodemanska, ån det Schmeerska, har en wacker portal af huggen sten, med sina colonner; öfwerst synes ett i sten uthugget waapen, sköldeu fördelad i twänne fält: i öfra fältet synas twänne träd, och i det nedra en dufwa. På ömse sidor om portalen äro twänne stenar med inscriptioner insatta. Detta hus skall hafwa tillhört Drottning Christinas sista favorit, Generalen A. von Steinberg. År 1811 köpte Skomakaremästaren Carling detta hus af Herrar Fullmägtige i Riksgälds-Contoret, för 8,300 rd., och det tillhör nu hans enka.

Sid. 127, 5 §. Detta hus är N:o 5 i quarteret Cepheus.

Sid. 128, 9 §. Detta hus är N:o 3 i quarteret Europa.

Sid. 129, lin. 6—9.

Koscheldska huset tillhör nu Großhandlaren, Brukspatronen C. F. Bohnstedt. Det är N:o 2 i quarteret Aeolus.

Lin. 9—12. Detta hus eges nu af Advocatfiscalsenkan J. M. Bergström. Det är N:o 3 i nämnda quarter. N:o 3 i Bootes tillhör nu och har länge tillhört samma egare.

Sid. 130, lin. 1—7.

Tillhör nu Enkefru Commerce-Rådinnan E. L. Widegren. Är N:o 2 i quarteret Memnon. Trenne wåningar af detta hus hafwa nu i många år warit begagnade af det så kallade Stora Sällskapet. I entresolen äro rum inredda för billard och sällskapets hofmästare. I den ofwanpå belägna, stora wåningen är en stor matsal, som till höjden

intager twänne wåningar, förſedd med läktare och orcheſter ſamt prydd med twänne ſtora tremeauſpeglar, och derinwid twänne ſtora ſaloner och ett förmak. Den ena ſalonen begagnas till läsrum, och bredwid finnes en liten kammare med twänne bokſkåp. Öfwerſta wåningen har ett galerie af 7 fenſters längd. Östra ändan af huſet är inrymd åt ſällſkapet Polymnia och deß theater.

12) Stadens Förſwarswerk.

Sid. 136, lin. 1—4 nfr.

Waxholms fäſtning är belägen i Wermdö härad, 3:ne mil från Stockholm, på en kringfluten holme, wid ſjelfwa inloppet från Öſterſjön. På Waxön är nu ett ſtort batteri anlagdt, kalladt Norra Batteriet, ſom förſwarar inloppet mellan Waxön och Waxholms fäſtning.

Sid. 137, lin. 15—19.

Det inlopp till Stockholm, ſom förſwaras af Fredriksborgs fäſtning, kan genomſeglas af ſtora ſkepp, utan att paßera Waxholm. Fäſtningstornet anſes för det förſta militär-ton i hela Europa. Det är förſeddt med magaſinshus för proviant och krut, källare m. m. ſamt en brunn med tillräckligt och godt watten. Men det är ej omgifwet med några werk, hwilket dock warit tillärnadt. Det nedra af ſtrandwerken, wid Rindöſundet, är bygdt på ſtenkiſtor, på 8 famnars djup, och har nu anſenligt ſatt ſig. På alla werken hafwa warit öfwer 100 canoner; allt, hwad ſom hör till fäſtningen, är borttaget, och den nyttjas nu till magaſin.

Lin. 17—21 nfr. Dalarö ſkans blef egentligen anlaggd att förſwara detta inlopp till Stockholm, då Sandhamns, m. fl. inlopp ännu woro okända; men nu tjenar den blott till det nämnda ändamålet, nämligeu att betäcka der warande tullwerk. Den är anlaggd på en liten holme, befäſtad med ett torn och trånga, omkringſtrykande lineer af ſten. Der finnes också ett hus, hwaruti är kyrka för garniſonen och commendantens rum. Här ligger ett detacheament af Swea artilleri.

Lin. 12—16 nfr. Pålſundet är en ½ mil från Waxholmen, mellan Waxön och Bogeſunds faſta udde. Förſänkningen förſwaras af en på landet, 1823, bygd proviſionel jordſkans, ſom ej underhålles. Anmärkes också, att inloppen till Stockholm äro flera, än här är utſatt.

Lin. 8—11 nfr. Södra Ståket är det ſmalaſte af de

4 inlopp till Stockholm, som i äldre tider woro kända. De på ömse sidor om detta sund uppkastade jordwerk underhållas ej mer.

(Ur Tunelds Geographi öfwer Swerige, 8:de Upplagan, sidd. 109—113, 399.)

II.

Staden tillydande, och näst intill belägna, Holmar.

1) Riddarholmen.

a) Kyrkan.

Sid. 160, lin. 5—11 nfr.

Utom de här uppräknade grafwar må nämnas: Gyllenstjernska och Oxenstjernska grafwarne samt Riksmarsken Thorkel Knutssons; likstenen öfwer hans graf borttogs 1697. Widare äro här begrafna: Riksdrotset Christer Nilsson (Wase), Sten Sture den Yngre, Riksrådet Hogenschild Bjelke. Magnus Ladulås är begrafwen i högchoret, nedanför altaret, och Konung Johan III lät öfwer honom, likasom öfwer Carl VIII Knutsson, uppresa ett monument. Grafwarne blefwo, 1676, numererade och uppgå nu till ett antal af 123.

Sid. 164, lin. 27—39.

Alla deßa kongliga och furstliga personers lik äro balsamerade, utom Gustaf III:s, enligt hans egen gifna befallning. Kistorna äro af ek, inuti klädda med bly; men de äro ej inneslutna inom några koppar- eller tennkistor, undantagande Hertig Carl Gustafs af Småland.

Sid. 166, lin. 9—23.

De flesta af deßa kongl. och furstliga personers kistor äro förwarade uti tennfoder, och uti Carl X:s äro alla regalierna, i wanlig storlek samt af rent guld, nedlaggda.

Sid. 169, lin. 3—5.

Deßa segertecken äro för det mesta uppsatta i och wid deras grafchor, som eröfrat dem. De uppgå till ett antal af omkring 3,600 stycken.

(Deßa underrättelser äro sammandragna ur Stockholms Tidning, för år 1825.)

b) Publica Hus.

Sid. 172, lin. 7. nfr.

De ämbetswerk, som för närwarande här hafwa sina rum, äro: Swea Hofrätt, som intager westra flygeln och en del af hufwudbyggnaden, och Cammar-Collegium samt Stats-Contoret, hwilka intaga östra flygeln och den andra delen af hufwudbyggnaden.

Lin. 2 nfr. Der har äfwen styrelsen öfwer fängelser och arbetsinrättningar i riket sina rum.

Sid. 175, lin. 1—8.

Här har ock, för närwarande, Kongl. Krigs-Expeditionen sina rum.

Lin. 26—39. Anmärkes, att Assistance-Contoret ej eger mera af detta hus, än gamla rundeln eller tornet.

c) Enskilda Hus.

Sid. 174.

7) Huset N:o 1 på Riddarholmen eges nu af Lagmannen S. E. Geijer. Utbyggnaden å detta hus wanpryder den eljest så utmärkt wäl bebyggda Riddarholmen och bortskymmer choret af Riddarholmskyrkan samt Gustavianska grafwen, helst då man kommer från Munkbrotorget. Riddarholms kyrkoråd klagade, redan på 1600-talet, öfwer denna utbyggnad.

8) År 1817 köpte Ryttmästaren, Grefwe G. D. Taube detta hus af Fältmarskalken, Furst F. W. Heßenstein för 10,000 rd. b:co. Det tillhör nu hans enka, Friherrinnan A. M. Taube. Grefwe Taube war, såsom brorson af Grefwinnan Taube, Furstens moder, en bland arfwingarne efter Furst von Heßenstein; hwarförutan det nämnda palatset icke skulle kunnat i köp antecknas för den ringa summan af 10,000 rd. b:co.

Sid. 175, lin. 8—10.

Detta hus eges nu af Presidenten och Riddaren C. A. Levin.

2) Helgeandsholmen.

Sid. 180, lin. 11—13 nfr.

Denna förordning gäller nu mer icke.

3) Smärre Holmar i Norrström.

Sid. 182, 1 §.

Strömsborg tillhör nu Färgerifabrigueurs-enkan S. Petterson. Under första riksdagarne efter sista revolutionen war denna wackra local begagnad till en mycket, åfwen af riksdagsmän, besökt wårdshusinrättning, som likwäl snart förföll till likhet med en wanlig krognäring. Det wackra huset, som, utom jordwåning med kök och källrar, i första wåningen har en rund sal med fyra fenster, intagande hela husets widd, med trenne tillstötande rymliga cabinetter, af 3 fenster hwardera och utgörande med förstugan husets fyra utbyggnader — har i sednare tider erhållit en mindre paßande öfwerbyggnad, hwilken dock lemnar nödiga husrum åt den, som wille begagna stället till wårdshus eller sommarnöje. Man kan wäl förundra sig, att en så inbjudande belägenhet, med frisk luft och swalka, en nätt trädgårdsanläggning, omgifwen på alla sidor af watten och med så mångfalldiga utsigter, står midt i hufwudstaden, såsom nu, alldeles obegagnad för allmänhetens nöje, hwartill den skulle tyckas i högsta mätto lämplig.

4) Kungsholmen.

a) Kyrkan.

Sid. 192, lin. 13—16.

Denna predikstol blef på sednare tider så förfallen, att nödwändigheten påkallade uppsättandet af en ny. En sådan förärades också af Sergeanten Johan Carlgren. Den är förfärdigad af Ornamentsbildhuggaren Thoman, efter ritning af Professor Gjörwell.

Lin. 16—18. Åfwen denna altartafla råkade slutligen i ett så förfallet tillstånd, att församlingen blef betänkt på anskaffandet af en ny. Captenen och Riddaren Jakob Westin samt hans son, Captenen Joh. Westin, erbjödo sig, år 1817, att, på egen bekostnad, låta förfärdiga och uppsätta ett nytt altare, jemnte altartafla och altardisk, med willkor, att församlingen skulle låta nedrifwa de bägge sacristiorna, på det en friare utsigt och större utrymme måtte winnas. Detta anbud mottogs, och, 1824, inwigdes detta nya altare. Altartaflan, 12 alnar hög, är målad af Professorn och Riddaren Fredrik Westin samt föreställer Christi uppståndelse. Alla figurerna på densamma äro i kroppslig storlek. Rit-

ningen till altaret samt hela altardecorationen är af Professorn och Riddaren Gjörwell.

Sid. 193, lin. 24, 25.

Doctor Witting dog år 1811 och efterträddes af Fältprosten m. m. Zacharias Fuchs, som, den 1 Maj 1813, tillträdde och ännu innehar detta ämbete.

Lin. 26, 27. Om kyrkogården. På södra sidan är den omgifwen af en prydlig mur, men på westra, östra och en del af norra sidan endast af ett träplank. Portarne äro 4, försedda med jerngaller, 2:ne å norra samt 2:ne å södra sidan. Den, som är närmast åt staden, på södra sidan, är densamma, som förut warit wid Riddarholmsbron, och blef hitskänkt 1809. De öfriga 3:ne portarne äro äfwen förfärdigade sistnämnda år.

Lin. 6—8 nedifr. Sedan den i Grefwe Dahlbergs werk befintliga ritning af tornets utseende blifwit antagen till rättelse wid den här nämnda nya tornbyggnaden, samt församlingen, år 1806, åt kyrkorådet uppdragit deß utförande, företogs den, år 1809, och fullbordades, såsom nämdt år, 1810. Hela kostnaden, med nytt urwerk, kyrkans yttre rappning och takets strykning, uppgick till 14,507 rd., 15 sk., 6 rst. b:co, och hade, såsom stamboksmedel, endast 3,418 rd., 43 sk., 5 rst. b:co influtit. Detta torn inwigdes, år 1813, Christi Himmelsfärdsdag. Deruti hänga 3:ne klockor.

För öfrigt bör anmärkas, att de i kyrkan förekommande wapen och hufwudbanér, till ett antal af 9, blefwo, år 1823, nedtagna, upputsade och på ett smakfullt sätt åter uppsatta å norra och södra gaflarne; ett förfarande, så mycket berömligare, som dylika minnesmärken blifwit mycket wårdslösade af flera andra församlingar. Inga märkwärdigare epitaphier förekomma.

(Ur Stockholms Tidning år 1826, förra hälften, N:o 45, 47, 48, 51 och sednare hälften N:o 1.)

Församlingen har en pastor och en comminister. Den förre njuter årligen af statsmedlen 250, och den sednare 66 ⅔ rd. b:co. Deras öfriga lön utgår af församlingen i så kallade terminations-penningar.

b) **Manufactur-anläggningar.**

Sid. 194, 2 §.

Ehuru flere af de fordna härstädes anlaggda fabriquer, garfwerier m. fl. blifwit nedlaggda, så finnas likwäl ännu

många sådana inrättningar qwar på denna holme. Hela ena sidan af Garfwaregatan (quarteret Wattuormen) är upptagen af sådana. Huset N:o 1, tillhörigt Garfwaren Lundin, begagnas dock icke för närwarande dertill. Egendomarne N:o 2 och 3 innehafwas af Capten Johan Westin Jakobsson, som derstädes har garfweriwerk och saffiansfabrik. Egendomen N:o 4 tillhör Stadsmajoren och Riddaren Westin, som der anlaggt ett stort garfweriwerk, det första i hufwudstaden, hwarest läderberedning efter Engelska sättet lyckades. Detta werk drifwes likwäl icke nu mer i betydlig skala. Egendomen N:o 5 tillhör Captenen och Riddaren Jakob Westin, som derstädes, åren 1825 och 1826, lät, med en kostnad af omkring 30,000 rd., uppföra flera nybyggnader af sten, ämnade till att inrymma ett garfweriwerk; men närwarande, för denna rörelse swåra, conjuncturer hafwa gjort, att de kommit att stå öde. Egendomen N:o 6 tillhör Johan Westin Johansson, som derstädes äfwen anlaggt ett garfweriwerk. Egendomen N:o 7 tillhör Fabrigueuren Modin, som derstädes anlaggt ett waxblekeri, och den egdes, på 1740-talet, af Stallmästaren Fredr. Fock samt, på sednare tider, af Apsesoren J. Hellmansson. Den består af flera särskilda hus. De i hörnet af Garfwaregatan och torget äro, ehuru mindre, rätt wackra, och det närmare sjön uppförda är ganska ansenligt, fastän det ej kan swara mot det gent öfwer, på andra sidan om torget, wid sjön belägna, Fabrigueuren Helin tillhöriga, hus, hwilket är det prydligaste på Kungsholmen. Det har en ganska wacker architektur och underhålles särdeles wäl af egaren. I det ofwanför belägna huset har han anlaggt en tobaksfabrik. Denna egendom, som är N:o 1 i quarteret Asplund, köptes, år 1820, af Fabrigueuren C. Eichorns sterbhusdelägare för 25,000 rd. b:co. Dessa inrättningar må här hafwa blifwit nämnda såsom exempel. Att öfwer allt uppräkna dem alla, blefwe för widlöftigt.

Det wid Stora eller Handtwerksgatan, af Captenen och Riddaren Jakob Westin, anlaggda garfweri är så ansenligt, äfwensom Herr Brukspatronen och Riddaren Owens, wid samma gata belägna, jerngjuteri så utmärkt, att de förtjena sin egen beskrifning, hwilken skall lemnas längre fram, i artikeln om Manufacturer och Handtwerkerier.

c) Publica hus.

Sid. 194, 10 §.

Midtemot Lazarettet, till wenster, når man kommer öfwer nya Kungsholmsbron, är en egendom N:o 2 i quarte-

ret Glasbruket, som tillhört framlidne Stallmästaren Bergencreutz. Den inköptes, år 1816, af kronan för 16,666 ⅔ rd. b:co. Det Carolinska Medico-Chirurgiska Institutet blef der inrättadt, hwarom mera längre fram. Äfwensä skola Curhuset och Garnisonssjukhusen närmare beskrifwas, i artikeln om helsowården i Stockholm. Den mindre betydliga casernen för stadswakten skall också nämnas wid artikeln om denna corps.

d) Enskilda hus.

Sid. 195.

2) Detta hus tillhör nu Controlleuren C. C. Limnell. Det är N:o 7 i quarteret Pihlträdet.

Egendomen N:o 2 och 3 i samma quarter förtjenar att nämnas, framför de flesta enskilda hus å Kungsholmen. Den bestod fordom af trenne smärre trähus och tillhörde, för några decennier sedan, Aßeßorn J. Hellmanßon, samt sedermera Apothekaren J. Stahre. Den inköptes, år 1817, af Captenen och Riddaren Jakob Westin, hwilken lät nedrifwa de förra husen och under detta samt följande år uppföra en ansenlig och utmärkt wacker stenhusbyggnad, med en kostnad af omkring 94,000 rd. b:co. Nedra wåningen upptages af Apotheket Hjorten.

3) Denna egendom, belägen wid andra sidan af Handtwerksgatan, är N:o 2 i quarteret Bryggaren och tillhör Brukspatronen och Riddaren S. Owen. Sjelfwa jerngjuteriinrättningen skall längre fram beskrifwas. Det inwid gatan belägna huset är ej mycket ansenligt och underhålles ingalunda wäl.

Näst ofwanför, på samma sida om gatan, äro Herr Captenen och Riddaren Jakob Westins egendomar, N:o 3 och 4 i samma quarter. Det i egendomen N:o 4 inrättade garfweri kommer att längre fram beskrifwas. Till den förra egendomen höra flere trädgårdar och en wacker park.

4) Denna egendom är belägen wid Garfwaregatan och N:o 1 i quarteret Wattuormen. Efter Generalmajoren Fleming tillhörde den Bouchska slägten, ända till 1816, då Fabriqueuren J. Appelroth köpte den för 17,500 rd. b:co. Nu tillhör den Garfwaren Lundin.

5) Denna af Capten Mechanicus Trievald uppförda stenhusbyggnad är ej belägen wid Handtwerksgatan, utan wid den näst förut nämnda Garfwaregatan, samt är N:o 3 i quarteret Murmästaren. År 1798 köpte RiksRådinnan, Friherrinnan Eleonora Liljencrantz egendomen af Rector Scho-

læ Muréen för 3050 rd. b:co, och 1811 köptes den af närwarande egaren, Lagmannen A. O. Rydorff, för 5000 rd. b:co.

6) Såldes, år 1807, af Amaranther till Coldinu=Orden, hwilken ännu är egare deraf. Är N:o 1 i quarteret Äplet.

Sid. 196.

7) Innehafwes nu af Großhandlaren P. P. Åhlins arfwingar. Är N:o 2 i quarteret Bergsklippan Mindre.

8) Detta hus kom sedan i enskilda personers ego. För några år sedan afbrann det ända till grunden, men uppbyggdes åter. Det tillhör nu Öfwerstén och Riddaren C. A. von Hedenborg. Är N:o 3 i qwarteret Tracteuren.

9 och 10) Denna widsträckta egendom, som utgör N:o 2 och 3 i quarteret Åkerman samt N:o 1, 2, 3 i quarteret Tegelslagaren, tillhör nu Brukspatronen B. Grubb.

11) Någon tull finnes nu mer ej på någon så belägen plats. Dock kan det så mycket mindre upplysas, hwem den nu tillhör, som det icke är nämndt, huru wida den warit bebyggd, eller hwilka egare den på sednare tider, före sin förändrade beskämmelse, haft. Lika litet kan man bestämdt finna, hwilken tomt som i N:o 12 menas. Åbyggnaden måste hafwa warit obetydlig, och blott den första egaren är nämnd.

13) Innehafwes nu af Großhandlaren C. J. Möller. Är N:o 2 i quarteret Målaren.

Sid. 197, 14) Är N:o 7 i quarteret Målaren.

15) Som dels Marieberg härstädes blifwit beskrifwet å twänne särskilda ställen (sid. 197, lin. 19—24, och sid. 198, lin. 1—6), ehuru ändå icke nog utförligt, och dels den fordom så kallade Sundsholmen ansedd för det egentliga Marieberg, kan icke full reda winnas genom blotta rättelser, utan man anser bättre att omarbeta hela beskrifningen.

a) Marieberg är 101 efter gammal, och 2 efter ny nummer, i quarteret Målaren. Egendomen, som har betydliga och widsträckta jordegor, är belägen wid Stadshagen, utom Kungsholmstullen, men hörer, likasom alla öfriga å samma del af holmen belägna egendomar, under stadens jurisdiction. Tomten donerades först till Riksrådet, Friherre Bengt Skytte, som lät med några oansenliga hus bebygga densamma. På 1750=talet tillhörde den Capten Mechanicus Triewalds enka, men inköptes då till en porcellainesfabriks anläggande, i Riksrådet, Grefwe Carl Fr. Scheffers namn. Är 1759 utfärdade Commerce=Collegium åter privilegium för Doctor J. E. Ehrenreich och deß bolag, att

drifwa och fortsätta denna fabrik. I detta privilegium stadgas, att, i anseende till werkets grannlaga beskaffenhet, denna fabrik, med alla deß ugnar och werkstäder, war frikallad från allt slags visitation, samt att arbetarne egde inför Hallrätten aflägga tystnadseed. Det så kallade äkta porcellainesbruket afbrann dock redan d. 1 Juni 1759, och efter flera års förlopp blef fabriken så godt som nedlaggd, ehuru mycken kostnad anwändts för deß fullkomnande. Dock såldes bolagets actier, i början af 1780-talet, på stadsauctionen, hwarefter Riksrådet m. m. Friherre Liljencrantz blef egare af densamma. Riksrådet sålde den sedermera till Corporalen wid kongl. lifdrabantcorpsen Nordenstolpe, och, efter dennes 1783 inträffade död, fortforo likwäl arfwingarne att drifwa fabriksrörelsen till 1788, då den nedlades. År 1796 såldes egendomen till Stockholms stad, som öfwerlät den till ÖfwerstLieutenanten och Riddaren Appelqwist, mot 8,500 rd. b:co. Denne anlade strax derstädes en spinnmachin till kam-ullsspånad; men, då han genom en Kongl. resolution sick tillträda Styckgjuteriet, hwilket den Meijerska slägten förut under nära ett och ett halft sekel innehaft, så lät han flytta detsamma ttll Marieberg och nedlade den förut inrättade fabriken. Detta styckgjuteri inlöstes sedermera af kronan och drefs till år 1815, då en artillerischola här inrättades, hwarom mera längre fram.

b) **Hedwigsberg.** Denna egendom, N:o 101½, efter gammal, och 3, efter ny nummer, i quarteret Målaren, kallades fordom Sundsholmen eller Mariesskär och är belägen utanför Marieberg. Den lydde också derunder och köptes eller såldes gemensamt dermed ända till 1788, då Nordenstolpiska arfwingarne särskildt försålde den till klensmeden Nöding, hwarefter den blef en särskild egendom. År 1812 köpte ÖfwerInspector Fineman den för 600 rd. b:co. Den tillhör nu Captenen och Riddaren Jakob Westin, som, jemnte stadsbagslotterna N:o 2, 3, 4, år 1820 friköpt den af staden för 8,333⅓ rd. b:co och låtit bebygga samt i öfrigt förskona stället och gifwit det deß närwarande namn.

c) **Silwieberg.** Wid beskrifningen om denna fordna egendom är intet att tillägga.

d) **Konradsberg.** Denna egendom är N:o 5 i quarteret Målaren. Wid den gifna beskrifningen tillägges blott, att närwarande egaren derstädes låtit uppföra nya trä- och stenhusbyggnader samt med ofantlig kostnad förwandlat oländig mark till bördiga ängar.